

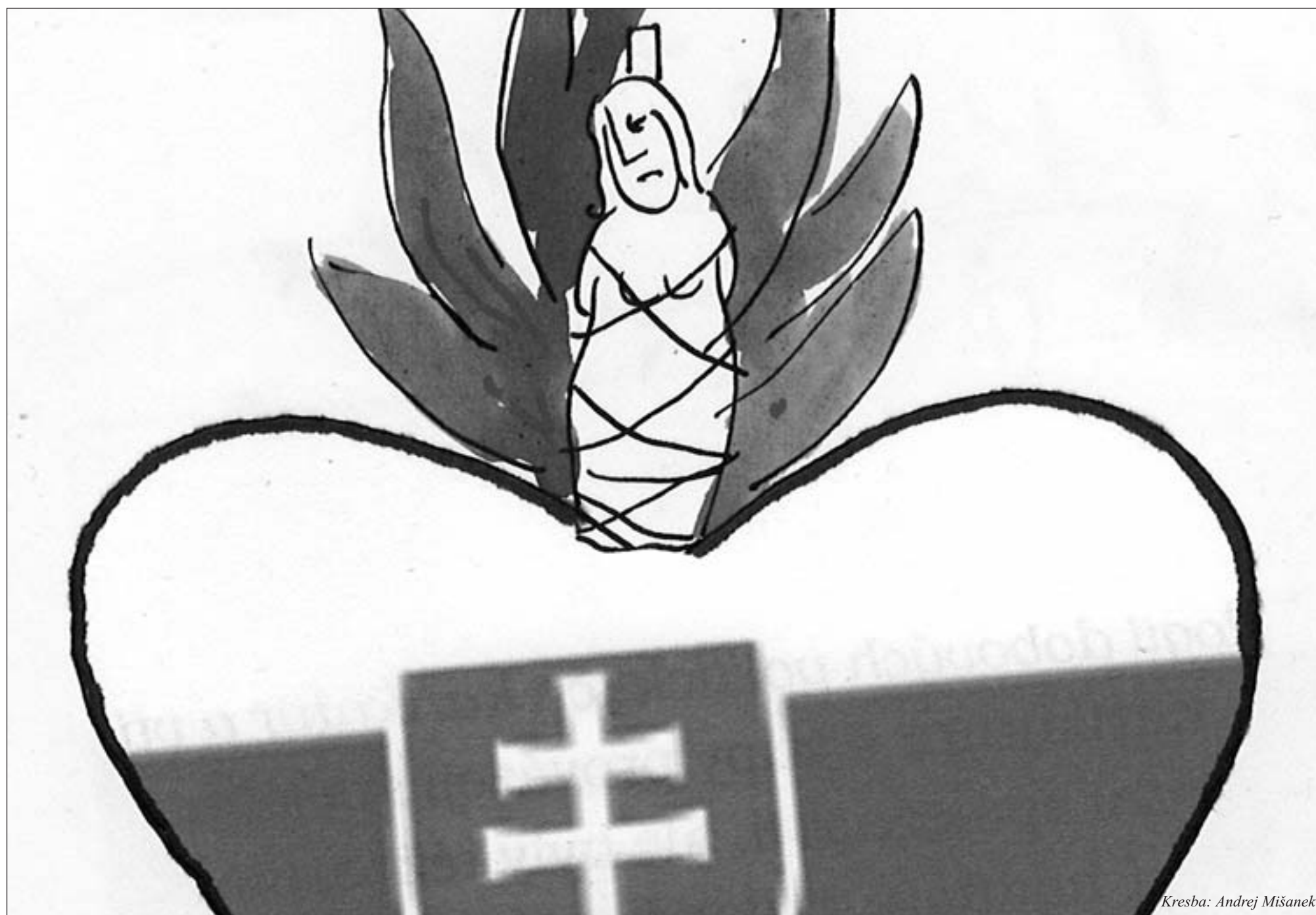
KULTÚRA

ROČNÍK XXII. – č. 13

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

26. JÚNA 2019

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava • mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,60 €

Kresba: Andrej Mišánek

Máme za sebou voľby do Európskej únie. Na Slovensku kandidovalo 31 rozličných „politických subjektov“. Hoci Slovensko poslala do Štrasburgu iba 14 poslancov, o zvolenie za poslanca sa uchádzalo 336 kandidátov. Teda bilanciou volieb je 322 sklamaných kandidátov a 24 voličmi ohrdnutých politických strán, stráničiek a iných občianskych zoskupení, ktorým sa z koláča neušlo.

Ale ani byrokrati Európskej únie nie sú nadšení výsledkami. Nielen na Slovensku, ale takmer vo všetkých štátoch Únie voliči jasne dali najavo svoju nespokojnosť so súčasným stavom a so smerom, akým sa ona uberá. V niektorých štátoch sa to prejavilo priam dramaticky: Vo Veľkej Británii prvé miesto obsadila Strana brexitu, ktorá bola založená pár týždňov pred voľbami, zatiaľ čo vládna Konzervatívna strana sa

Zamyslenie po voľbách do Európskeho parlamentu

umiestnila na chvoste, na piatom mieste.

Vo Francúzsku zvíťazilo Národné združenie Marine Le Penovej, ktoré získalo viac hlasov ako vládna koalícia prezidenta Macrona.

V Taliansku prvé miesto zaujala Liga Mattea Salviniho. V Maďarsku strana premiéra Viktora Orbána (Fidesz) získala absolútnu väčšinu hlasov.

To sú už symptómy, ktoré nemožno ignorovať. Únia, ak chce úspešne existovať, bude musieť zmeniť svoju doterajšiu adminis-

tratívnu a politickú prax. Inak jej hrozí rozklad.

Viaceri kritici súčasného stavu navrhujú radikálne riešenie: štáty

FRANTIŠEK VNUK

majú nasledovať príklad Veľkej Británie a z Únie vystúpiť. To by však znamenalo zánik EÚ, a to by bol tragický krok dozadu.

Z Európskej únie netreba vystupovať, Európsku úniu netreba likvidovať, Európsku úniu treba vrátiť k jej pôvodnému poslaniu, aby

sledovala tie ciele, ktoré jej vytýčili jej zakladatelia: Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi.

Ich úmyslom pri zrode Európskej únie (v tom čase vo forme Európskeho združenia pre uhlie a oceľ) bolo predovšetkým zabezpečenie trvalého mieru v Európe, ktorá v priebehu troch desaťročí zažila dve krvavé bratovražedné vojny, a v tomto mierovom prostredí budovať novú Európu, s vlastnou (t. j. od USA nezávislou) politickou víziou solidarity a subsidiarity. V priebehu budovania

tejto európskej integrácie došlo však odklonu od týchto vznešených cieľov. Tento odklon (človek má pokušenie nazvať ho korupciou originálu) možno vyjadriť jedným slovom: globalizácia. Globalizácia je smrteľným nepriateľom európskej integrácie, pretože sa usiluje pozbaviť členské národy ich národnej identity.

Európska únia nie je iba o ekonomike. Je vrcholne žiaduce, aby národné štáty vstupujúce do Únie simohli pestovať vlastnú kultúru.

(Pokračovanie na 3. strane)

Politika je prostriedok zápasu o moc. Tento zápas sa uskutočňuje medzi dvoma silovými poľami - medzi verejnou mienkou a medzinárodnými súvislosťami. V období po voľbách víťazi buď pokračujú v lavírovaní medzi vnútornou a zahraničnou politikou, alebo sa viac či menej priklonia k jednému z týchto silových pólov. Opozícia samozrejme pozoruje toto správanie sa víťaza a podľa toho sa začne aj správať: buď kričí, že víťaz zradil záujmy národa, alebo zasa vykrikuje, že ohrozuje medzinárodné postavenie krajiny a stabilitu medzinárodného spoločenstva.

Za totality stačí bezducho prenášať (pseudo)genialitu hege-

Súvis

TEODOR KRÍŽKA

móna a uplatňovať ju v lokálnych podmienkach. V tzv. demokratických podmienkach sa treba aspoň tváriť, že medzi týmito vektormi, domácou vôľou a vôľou hegemonu, ktorý má zásadne vždy pravdu, triblujeme. Už dokonca aj Putin priznal, že nijakých suverénnych národov ani štátov niet. Je iba boj o väčšiu či menšiu mieru suverenity, alebo miera intrígy, ako národy o ňu pripraviť.

Tak dobre a jednoducho by sa nám žilo, keby sme vedeli všetky tie vektory, ktoré nám nahrávajú, alebo naopak hrajú proti nám, pomenovať a personifikovať. Niektorý má pre toto zlo meno Soros, iný Rothschild či Rockefeller, ďalší k tomu pridávajú Openheimera, iní nazývajú klan Baruch. Illumináci, Bilderberský klub, Rozenkruciáni.

Je však jedno, ako sa volajú, kto ich konkrétne reprezentuje. Sú to prosto silové polia, niečo ako magnetizmus, ktoré niečo priťahujú, niečo odpudzujú.

Väčšina z nás vyčerpá všetku tvorivú silu na virtuálny hnev proti týmto vektorom, namiesto toho, aby hľadala, ako ich účinok usmerniť na prospech kultúrneho a ekonomického rozvoja. Akékoľvek organizácie, či sa nám pozdávajú, či ani nie, sú iba určité spravodajské štruktúry. Vytvárajú akési informačné pole ako sieť elektrických rozvodov alebo podhubia, z akého sa za tepla a dažďa spod zeme vynárajú hríby.

Jediná štruktúra, ktorá odoláva takýmto silovým poliám, je Cirkev. Preto je centrom útokov. A Cirkev čerpá silu z Krista a jeho Evanjelia. Preto sa ju pokúšajú oslabiť a rozvrátiť pomocou fám, lží, osočovaní a vydierania. Preto sa útoky proti Kristovi vedú už nielen zvonka, ale aj zvnútra. Akýkoľvek prostriedok nezostane nevyužitý. Pamätajte na to.

Za posledných dvadsať rokov sa útoky na rímskokatolícku cirkev podstatne znásobili. Nabrali na intenzite, zákernosti i organizovanej periodickej systematickosti. Vnímavému pozorovateľovi neušiel ani ďalší podstatný fakt, ktorý priamo súvisí s týmito periodicky sa opakujúcimi atakmi. Je to ich primárna cielenosť na klérus, ktorý je laickým veriacim i najširšej verejnosti perfídnu protikatolíckou propagandou predstavovaný ako spoločenstvo zhýralých hedonisticky orientovaných požívateľov, z ktorých časť má zjavné pedofilné sklony. Takto sú katolícki kňazi prezentovaní v účelovo simplifikovanom štýle a účelovo retušovanou optikou „nezavislými“ médiami, ktorých vlastníci sú internacionálni.

Nemyslím si, že by percento pedofilov medzi katolíckymi kňazmi bolo vyššie ako u ostatných duchovných kresťanských či nekresťanských konfesii. No zvýraznenie a často i zákazovo vyfabrikovaných prípadov, ktoré účelovo „vzkriesené“ po desiatkach rokov, budí dojem akéhosi všeobecne a nekontrolovateľne rozšíreného nešváru u katolíckeho duchovenstva. Nechcem v žiadnom prípade spochybňovať či bagatelizovať reálne prípady sexuálneho zneužívania detí kýmkoľvek. Kňazmi či laikmi. Dokázateľné prípady takéhoto zneužívania si jednoznačne zaslužia naše najhlbšie opovrhnutie, odsúdenie a prísne potrestanie vinníkov. V prípadoch katolíckych kňazov to má však nie jeden, ale omnoho viac povestných „háčikov“. Prvý a najdôležitejší je mimoriadne dlhý časový odstup od údajnej udalosti a „prebudenia sa“ obeť. To má vo väčšine prípadov za následok absenciu relevantných dôkazov k týmto obvineniam, ktoré sa tak stávajú jednostranným tvrdením. Síce tvrdením so silným emocionálnym nábojom, no stále len individuálnym tvrdením vo forme osobných spomienok po dvadsiatich, tridsiatich či dokonca štyridsiatich rokoch. Obvinenia tak majú často formu viac citovo sugestívnych interpretácií prežívania minulosti ako triezvych oznámení skutočných trestných činov. Popri reálnych prípadoch s reálnymi obeťami sa tak často stávajú aj prípady obvinení, ktoré sú buď celkom účelovo vyfabulované s cieľom diskreditovať cez konkrétnu osobu status katolíckeho kňaza, alebo sú zámerne zneužitý citovo a psychicky labilné osoby, ktoré pred rokmi prežívali emócie rôznej intenzity a rôznych kvalít. A pubertálne predstavy a frustrácie týchto zázračne „objavených obeť“ tak nachádzajú namiesto kritického zhodnotenia svojho citového dozrievania a jeho otrasov vinníka v kňazovi, s ktorým prichádzali do kontaktu tieto osoby často len mimimálne.

Takéto prípady majú na Slovensku ešte diletantskejšiu a úbohejšiu podobu. V pamäti máme kauzu „sexuálnych orgií“ v bratislavskom františkánskom kláštore z roku 2009. Údajné „obeť“ však nevedeli ani mená „násilníkov“ a dokonca ich nevedeli ani opísať. Zároveň sa ukázalo, že jedna osoba z obvinených neprichádza do kontaktu s deťmi vôbec. Vyšetrenie ďalej ukázalo, že rodičia maloletých boli na krivé svedectvá navedení neznámymi osobami, ktoré im za to mali zaplatiť. Medzitým však správa o „úchylných rehoľníkoch“ prebehla všetkými mé-

Nevzdávajme sa práva na obranu!

diami, spolu so zábermi františkánov predvádzaných v putách.

A to stačilo. Účel bol splnený.

Keď sa karta obrátila, médiá sa neunúvali s rovnakou vervou a intenzitou očistiť dobré meno a česť týchto rehoľníkov.

Prípady poslúžili svojmu účelu. Pomalému dávkovaniu protikatolíckej propagandy s mimoriadne perfídnym cieľom dehonestácie katolíckych kňazov a rehoľníkov.

Rovnako dopadne pravdepodobne i kauza košického eparchu Milana Chautura, za ktorou je znovu záhadný ktosi, kto nájde duševne a emocionálne nevyrovnanú osobu. Zneužije jej hendikep a navedie ju ku krivému obvineniu. Scenár je rovnaký a opakuje sa, pretože je osvedčený. Jednoducho a efektne zaberá. Médiami sa preženie zmätočná, neoverená či dokonca vymyslená očierňujúca a dehonestujúca informácia, ktorá sa síce nepotvrdí alebo sa dokonca jej pravdivosť vyvráti. No po čase ostane vo vedomí verejnosti iba jej prvá

podoba, pretože v dnešnom hektickom informačnom balaste už väčšina ľudí celú kauzu nesleduje do konca, alebo sa vďaka pokynom od majiteľov médií „zľahne zem“ po informáciách o skutočnej pravde.

Na skutočnú pravdu je „nezavislými“ médiami zrazu uvalené informačné embargo. Cieľ je teda jasný. V najširšej verejnosti ponechať prvotný dojem, ktorý vznikol dezinformáciou či priamo účelovým výmyslom.

Na záver už len jedna otázka: A čo na to naši kňazi? Ako vždy použijú osvedčený postup stiahnutia sa do ulity a prečkanie celej „búrky“. Žiaľ takýto je postup aj pri iných „cirkevných“ kauzách. Lenže je na čase si priznať, že tieto kauzy sú niekým umelo vyfabrikované a majú dlhodobějšíu stratégiu a jasný cieľ. Rovnako, ako za francúzskej revolúcie, boľševickej revolúcie i dnes, za revolúcie genetického inžinierstva extrémistického ultraliberálneho neomarxizmu je praktickým heslom zaprisahaných nepriateľov Krista

a cirkvi: „Udri pastiera a stádo sa rozpráchni!“ (Zachariáš 13,7).

Tváriť sa, že sú to iba ojedinelé útoky, ktoré spolu ideovo a organizačne nesúvisia, je najväčšou chybou. Rovnakou chybou, ako pasívne a útrpné znášanie týchto atakov, ktoré môže viesť k zatlačeniu katolíckej cirkvi znovu späť do katakomb. Pretože nepriateľ, ktorý dorážal na cirkev pred päťdesiatimi či sto rokmi, je ten istý ako dnes. Kedysi mal červenú zástavu a dnes ju vymenil za modrú.

Čím skôr si to kňazi, ale i veriaci uvedomia a začnú sa aktívne a všetkými prostriedkami brániť proti svojím neprajníkom a otvoreným nepriateľom, tým oddialia návrat mučeníckej éry, ktorá bude možno ešte krutejšia ako v čase ranného kresťanstva. Zdvihnime a očistíme preto pošpinenú a zneuctenú zástavu Kristových bojovníkov a zvolajme znovu so žalmistom: „Exsurge Domine et iudicacausam tuam!“ (Žalm 74, 22).

VOJTECH KÁRPÁTY

Prosba k priaznivcom Kultúry

Najľahšia forma podpory nášho časopisu je predplatné, z ktorého príjem je predsa len o málo väčší ako zo stánkového predaja.

Predplatiť Kultúru si môžete jednoducho na e-maile: Ganisinova.Renata@slposta.sk

Nepoľavujte v ušľachtilom úsilí, prispejte na číslo účtu Kultúry v Slovenskej sporiteľni

IBAN

SK6909000000000000170427664

Matovičov úspešný volebný šot

Predseda OLANO sa veľkoryso zriekol svojho miesta na kandidátke do europarlamentu v prospech Róma Petra Polláka. Nakoľko si však nebol istý, či toto gesto, aj keď široko medializované, bude stačiť na zvolenie, na Facebooku si odvysielal ešte jeden volebný šot priamo v deň voleb 25. mája 2019. Moratórium hore-dole.

Ako kresťan katolík zneužil prvé sväté prijímanie v Bazilike sv. Mikuláša vo svojej rodnej Trnave, na ktorom bol osobne prítomný – aj so svojim bratancom Jozefom Viskupičom, predsedom Trnavského samosprávneho kraja, ktorého syn bol tiež vo volebnú sobotu na prvom svätom prijímaní. V poriadku, veď tak to má v katolíckych rodinách byť.

Problém je v tom, že pán Matovič svojim volebným šotom vyvolal dojem, že Trnava je rasis-tické mesto.

Toto nech nám nepodsúva, to isto nie je pravda. Totiž, hovorí sa, že v Slovenskom Ríme je každý s každým rodina, a tak sa človek ťažko ubráni podozreniu, či to všetko nebolo vopred pripravené.

Kto všetci boli tí rodičia, ktorí si „neželali, aby rómske dievča sedelo pred oltárom v lavici s ostatnými“ (napísal Nový čas online a potom aj v papierovom vydaní), sa nemáme možnosť dozvedieť, lebo platí norma GDPR. Takže poistené to bolo z každej strany.

Stanovisko k „incidentu“ vydala aj Farnosť sv. Mikuláša, ktoré potvrdila aj Tlačová kancelária KBS. Sapienti sat.

Prípady sa venovali viaceré médiá, aj Hlavné správy.

Túto noticku k volebnému šotu Igora Matoviča som napísal aj preto, lebo vo svojom príhovore spomína aj mňa, „že Hrubý kostol v Trnave je známy tým, že v ňom pôsobil pán farár Košíar“. A ja som si doteraz myslel, že Bazilika sv. Mikuláša v Trnave je známa najmä vďaka zázračnému obrazu Panny Márie. Ale nebudem pánovi Matovičovi brániť, ak mi dá urobiť niekde na fasádu malú tabuľku, že som pôsobil v tomto kostole. Jeho bratanec z titulu svojej funkcie to iste vybaví s pamiatkovým úradom. Spomenul tiež „Kotlebovu fašistickú stranu“, ktorú najvyšší súd za takú 29. apríla 2019 neuznal a nezrušil...

Na miestne používanie slova fašizmus ako nadávky (nielen zo strany Igora Matoviča) som pána poslancu a predsedu OLANO upozornil spolu s písomnou gratuláciou 8. marca 2016, hneď po voľbách. Ako prílohu som mu vtedy poslal prednášku Prof. Giovanniho Cantoniho, ktorá bola v slovenčine viackrát publikovaná, naposledy v Kultúre v marci 2016, ale aj na internetovej stránke Dielňa sv. Jozefa.

O, tempora, o mores.

JÁN KOŠIAR

Slovenskej verejnosti

Dňa 13. júna 2019 má byť časť bratislavského dunajského nábrežia, ktoré nesie meno po veľkej osobnosti slovenských dejín – Svetozárovi Hurbanovi Vajanskom, premenované na Námestie T. G. Masaryka. Túto skutočnosť vnímame ako verejné za- ucho slovenskému národu i Slovenskej republike.

Tomáš Garrigue Masaryk nikdy neuznal existenciu svojbytného slovenského národa, ale vnímal Slovákov iba ako vetvu jednotného „československého“ národa.

Masaryk nedodrжал Pittsburskú dohodu z 30. mája 1918, ktorá zaručovala Slovákom v budúcom česko-slovenskom štáte autonómne postavenie a ktorú Masaryk dvakrát podpísal, po druhýkrát v novembri 1918 už ako zvolený prezident republiky. V roku 1929 ju dokonca vyhlásil za falzum.

Za Masarykovho prezidentovania, s jeho plným vedomím a podporou bol nastolený tvrdý centralizmus, zavládla cenzúra, slovenskí autonomisti boli prenasledovaní a väznení. On sám všetkými spôsobmi podporoval snahy o národné splynutie Slovákov a Čechov, či skôr o asimiláciu slovenského národa do českého. Finančne podporil kontroverzné Pravidlá slovenského pravopisu z roku 1931, ktoré

programovo počesťovali slovenský jazyk, značné finančné čiastky venoval aj na podporu iniciatív rozkladajúcich autonomistické hnutie.

Z prostriedkov Kancelárie prezidenta republiky vynakladal Masaryk veľké finančné čiastky na podporu zahraničnej propagandy a vedeckých diel v zahraničí, ktoré popierali existenciu slovenského národa a hanobili slovenské národné snaženia a ich reprezentantov.

Masaryk bol otvoreným odporcom Katolíckej cirkvi i tradičného konzervatívneho slovenského evanjelictva, na slovenských školách a vo verejnom priestore podporoval duchovné a kultúrne prúdenia a počiny, ktoré boli v otvorenom rozpore so slovenskými národnými a náboženskými tradíciami, nevyhoveli ani opakované predostretej žiadosti slovenských biskupov o obnovenie katolíckych gymnázií na Slovensku. Mal tiež vážnu spoluzodpovednosť za opakované krízy vo vzájomných vzťahoch so Svätou stolicou.

Napriek opakovaným žiadostiam Štefánikovej rodiny Masaryk nikdy nedal riadne vyšetriť tragickú smrť M. R. Štefánika v roku 1919.

Svetozár Hurban Vajanský bol ostrým kritikom

(Pokračovanie z 1. strany)

Aby mali zabezpečený určitý stupeň samosprávy, ochranu domácej ekonomiky. Odchod Veľkej Británie z Európskej únie (tzv. brexit) začal vtedy, keď si občania uvedomili, že väčšina ich zákonodarstva nevychádza z Londýna, ale z Bruselu, Štrasburgu a Luxemburgu a keď videli ako tradičný domáci priemysel musí ustupovať „celoeurópskym“ záujmom.

Mnohých členov Európskej únie znepokojuje, keď sa patriotizmus stáva akoby politickým hriechom, biľaguje sa ako xenofóbia, nahradzuje sa akýmsi hmlistým európanstvom, čo je iba jedným z variantov liberálneho New World Order (nový svetový poriadok). Ale ako na to upozorňuje kardinál Raymond Burke v jednej svojej prednáške v rímskej dominikánskej univerzite Ange-licum (Pontificia Università San Tommaso D'Aquino), patriotizmus nijako nie je odsúdeniahodným priestupkom. Je našou kresťanskou povinnosťou, ku ktorej nás zaväzuje Štvrté Božie prikázanie dané Mojžišovi na hore Sinaj. Kardinál varoval, že každá forma nadnárodnej vlády má tendencie a veľmi často zvrhne na nede-mokratickú a totalitnú diktatúru.

Početní stredoeurópski politici vidia náznaky takýchto diktátorských praktík v postojoch Európskej únie voči štátom ako Maďarsko, Poľsko, Taliansko a v poslednom čase aj Rakúsko, keď odmietajú podriaďiť sa takým želaniam Bruselu, ktoré pokladajú za škodlivé, lebo sú namierené proti životným záujmom členských národov.

S určitým sklamaním treba priznať, že slovenská skúsenosť s doterajším členstvom v Európskej únii nie je tá najlepšia. Vedú sa spory, či výhody, ktoré Európska únia poskytuje, neprevážia nevýhody, ktoré sú s členstvom spojené. Vyskytujú sa názory, že pasíva prevažujú aktíva. Na ekonomickom poli je bilancia definitívne pasívna. Naša poľno-

hospodárska výroba sa scvrkla na tretinu toho, čím bola pred 30 rokmi. Ceny potravín, textilného tovaru, nábytku, pohonných látok sa vyrovnávajú s cenami podobných tovarov v západnej Európe, ale platy, mzdy, dôchodky sú ešte stále iba zlomkom platov a zárobkov napríklad v susednom Rakúsku, v Nemecku, v Taliansku, vo Veľkej Británii atď. Slovensko je ešte stále iba zdrojom lacných pracovných síl. Tu sku-točnosti priam kričia, aby sa viac úsilia venovalo odstráneniu týchto veľkých a pretrvávajúcich rozdielov.

Ale aj potom tu ostáva otázka, či za toto materiálne zlepšenie nebude treba platiť oslabením mravných a duchovných hodnôt národa. Nemožno zavrieť oči pred tým, čo sa odohráva u nás a okolo nás.

Priam odstrašujúcim príkladom nebezpečenstva, ktoré Slovensku v Európskej únii hrozí, je Írsko. Materiálne krajina sa pozdvihla a životný štandard sa zvýšil. Ale mnohí írski vlastenci so smútkom poukazujú, akú veľkú stratu pritom utrpel duchovný charakter národa. Po štyridsiatich rokoch členstva v Európskej únii Írsko sa radikálne odklonilo od svojich tradičných katolíckych hodnôt. V poslednom desaťročí sa uviedlo do života legalizovanie manželstiev medzi osobami rovnakého pohlavia, takmer neobmedzený prístup k aborciiam, „liberalizácia“ rozvodov a iné módné prejavy sekularizmu. Dochádza k hromadnej apostázii od katolíckej viery a vreľý patriotizmus, ktorý pomohol národu prežiť stáročia trvajúci útlak, sa odkladá nabok ako nepotrebný prežitok minulosti.

Je záujmom našich politikov a cirkevných predstaviteľov, aby sa Slovensko takejto budúcnosti vyhlo. Našich poslancov v Európskom parlamente očakáva veľmi náročná a zodpovedná práca.

Modlime sa, aby ju zvládli!

FRANTIŠEK VNUK

politiky Tomáša G. Masaryka a jeho protislovenskej ideológie českoslovakizmu. Dokonca napísal satirický román Kotlín, v ktorej pranieroval práve Masaryka, hlavnú postavu románu. Skutočnosť, že práve časť Vajanského nábrežia má byť premenovaná po Masarykovi, preto vnímame aj ako prejav neúcty voči tejto mimoriadnej osobnosti slovenského národa.

Bratislava 12. júna 2019

PhDr. Ján Bobák, PhD.

Mgr. Pavol Demjanič, PhD.

prof. Martin Homza, Dr.

prof. Dr. phil. Emília Hrabovec

PhDr. Anton Hrnko, PhD.

Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová

Mgr. Branislav Kinčok, PhD.

PhDr. Martin Lacko, PhD.

doc. Mgr. Miloš Marek PhD.

PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.

Mgr. Roman Michelko

doc. PhDr. Ivan Mrva, PhD.

PhDr. Natália Petranská Rolková, PhD.

doc. Mgr. Ivan A. Petranský, PhD.

Ing. Vladimír Repka

K vyhláseniu sa dodatočne

pripojili:

prof. PhDr. Ján Kačala, DrSc.

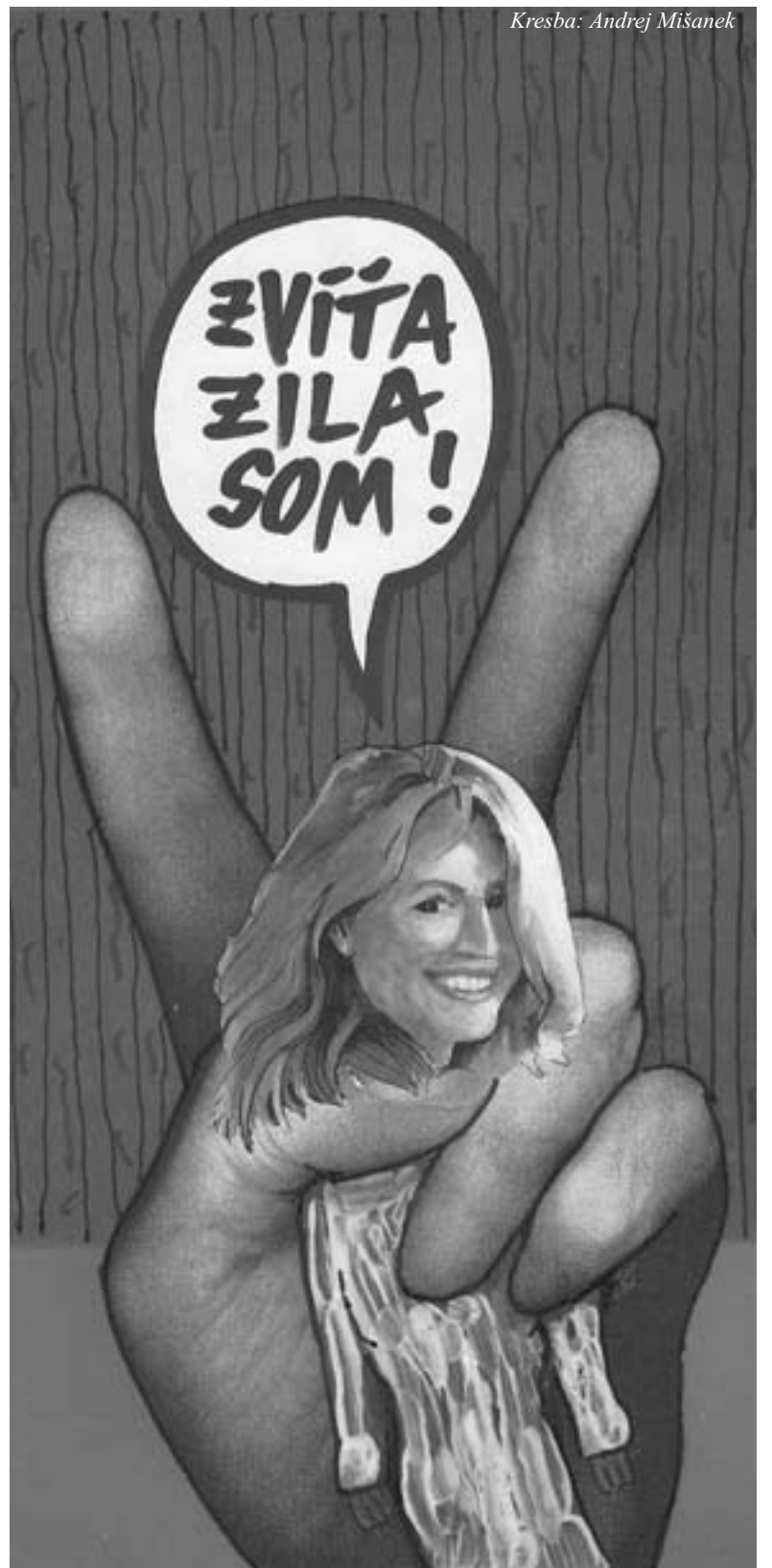
PhDr. Peter Sokolovič, PhD.

prof. PhDr. Jozef Šimončík, CSC.

prof. PhDr. Mária Kohútová, PhD.

a samozrejme prihlasuje sa k nemu

aj redakcia KULTÚRA

Kresba: Andrej Mišanek

Často počujeme, a to aj z úst mnohých konzervatívnejšie orientovaných politológov, že výrazy ako ľavica a pravica stratili význam. Podľa nich, ideový chaos súčasnej politiky znemožňuje racionálne rozlíšiť politické a ideové tábory tak, aby zodpovedali členeniu, na ktoré sme boli zvyknutí počas dvoch storočí politických bojov medzi ľavicou a pravcou. Často sa poukazuje na to, že súčasná ľavica a pravica si vzájomne preberajú témy i voličov, spájajú rôzne koncepcie, ktoré boli údajne z ideového hľadiska predtým nekompatibilné.

Tento veľmi pohodlný model uvažovania, tak veľmi vyhovujúci práve súčasným politikom, slúži vládnucej nomenklatúre na zastieranie pravej podstaty vecí. A tou je očividný fakt, že nedošlo k stieraniu rozdielov medzi ľavicovým a pravcovým táborom, ako boli známe napr. v 19. storočí, ale k úplne inému procesu. V praxi došlo k úplnému a efektívnemu vytlačeniu skutočného

Pseudokonzervativizmus

alebo

Ako sa z ľavičiarstva 19. storočia stal konzervativizmus 21. storočia

skrytým; podľa okolností) obhajovať.

Toto rozdelenie postojov k ideám Francúzskej revolúcie sa stalo poznávacím znamením pravice a ľavice vo všetkých európskych parlamentoch 19. storočia.

Každému bolo jasné, že kresťanský konzervatívce odmieta:

- **všeobecnú slobodu - politickú či náboženskú**, pretože ide:

zamieňa rovnosť pred Bohom a jeho súdom, za rovnosť spoločenskú tu na Zemi;

- **všeobecné bratstvo**: pretože s ide o iracionálnu, ničím nepodloženú fantáziu, ktorú nikto nikdy nevidel zrealizovanú a ktorá nakoniec vyústi (ako sa dokonale potvrdilo) do brutálnych masakrov a genocíd.

Nad tým všetkým sa klenie idea

ľudských práv, o ktorej pôvodní konzervatívci tvrdili a vedeli, že svojou beztvarosťou a flexibilitou privedie skazu prirodzeného poriadku. Liberáli a ľavicoví ideológovia celé dve storočia popierali túto hrozbu a vysmievali sa konzervatívcom, až sme sa nakoniec dopracovali k dobe, keď podľa oficiálnych dokumentov neexistuje nemenné mužské a ženské pohlavie. Aký ešte dôkaz by bolo treba predložiť, aby sa prebrali všetci „kresťanskí“ liberáli?

Čo logicky pre pravcovú politiku v 19. storočí plynulo z hore uvedených zistení? Odmietnutie ideológie Francúzskej revolúcie viedlo vždy k nasledovnému:

1. odmietnutie demokracie a všeobecného hlasovacieho práva;
2. odmietnutie zrušenia stavovských a občianskych privilégií, t. j. zrušenia aristokracie;
3. odmietanie narušenia štátnej suverenity, čo znamená: pevné hranice, clá na dovoz tovaru, podpora domácej produkcie, sebestačnosť, podpora armády a obrany;
4. privilegovanie kresťanského náboženstva;
5. odmietanie všeobecnej slobody prejavu a vyznania;
6. obhajoba stáročiami overených monarchistických systémov.

Netreba mať príliš vycibrený pozorovací talent, aby sme ľahko rozpoznali, že podobné postoje v súčasnom politickom spektre nenájdeme. A ak áno, tak jedine ako kuriózum označené paušálne pojmom „extrémizmus“.

Všetky politické idey, koncepcie a strany, ktoré sú na trhu, odvodzujú svoju ideológiu z trendov Francúzskej revolúcie. Alebo niekto pozná

„kresťanskú a konzervatívnu“ stranu, ktorá je proti všeobecnému hlasovaciemu právu? Proti abstraktným a v ničom neukotveným (a už vôbec nie v kresťanskom náboženstve) ľudským právam, umožňujúcim, aby sa hocikto zafinoval ako hocičo?

Väčšina súčasných nositeľov pojmu konzervatívci sú teda len umiernení liberálni revolucionári, ktorí sa po druhej svetovej vojne začali prepadať stále hlbšie a hlbšie do ľavicového trasoviska, pomaly zaplavujúceho Európu. Kresťanská demokratka A. Merkelová ako ministerka pre ženy a mládež navrhovala liberalizáciu potratového zákona. Zašli už tak ďaleko, že akceptujú stále novšie definície ľudských práv, až sme nakoniec videli tzv. kresťansko-demokratických „konzervatívco“ (napr. v Nemecku, Rakúsku či Taliansku), ako akceptujú „práva“ homosexuálov, transsexuálov a ďalších držiteľov novej „prirodzenosti“, alebo ako ešte chvíľu odolávajú manželstvám párov rovnakého pohlavia, aby nakoniec sami iniciovali podobný zákon, aby predbehli tzv. oponentov v náleze predvolebnej témy!

A tak teda, keď budeme opäť počúvať žurnalistické frázy o tajomnom prepletenci ľavicovej a pravcovskej politiky, nezabúdajme, že ide len o spoluprácu liberálnych a ľavicových síl na projekte zničenia kresťanstva, Cirkvi a Európy. Skutočný konzervativizmus a pravcu totiž v bývalom kresťanskom svete nevidieť ani v parlamente, a už vôbec nie pri moci.

Prevzaté z internetovej stránky Christianitas

pravcového konzervativizmu viac či menej ľavicovými ideológiami.

Nie je preto vôbec zarážajúce, že si súčasné politické strany v euroatlantickom priestore preberajú témy, ideológie, postoje, fúzujú navzájom, metajú pritom tie najkrkolomnejšie morálne kotrmelce a podobajú sa navzájom ako vajce vajcu. Je to jednoducho tým, že nielen vyzierajú, ako hovoriť klasik, „akoby ich jedna mater mala“, ale preto, že ich skutočne mala jedna „mater“. Tou „materou“ je Francúzska revolúcia so svojou koncepciou ľudských práv a ideami slobody, rovnosti a bratstva.

Rozdelenie politickej scény v konštitučných a parlamentných monarchiách 19. storočia, vychádzalo pojmovne zo situácie vo francúzskej snemovni po reštaurácii bourbonskej monarchie. Na „pravici“ sedeli ultra-konzervatívni rojalisti, nazývaní tiež „ultras“ a na „ľavici“ sedeli liberáli. Pre pravcu bolo typické bojovať proti novotám zavedeným Francúzskou revolúciou a jej dedičom Napoleonom a pre liberálov zas tieto novoty nejakým spôsobom (zjavným či

1. o hrozbu, že bude daná voľnosť aj tým najnemorálnejším a postupne sa zničí tak morálka ako aj pravoverné náboženstvo;

2. o hrozbu, že sa budú šíriť náboženské bludy, sekty a iracionálny individuálny fanatizmus, či už politický alebo náboženský;

3. o hrozbu, že sa bude šíriť morálka davu, pudovosti a hedonizmu;

- **všeobecnú rovnosť (a to aj pred zákonom)**, pretože ide:

1. o nesplniteľnú lož (ako vidíme aj dnes), ktorá značne znevýhodňuje nižšie vrstvy, lebo im pod pláštikom rovnosti rozmnožuje a zvyšuje povinnosti voči štátu, ktoré predtým nemali, na úroveň horných vrstiev (vojenská služba v čase vojny, dane, politická zodpovednosť a pod.) bez kompenzácie, ktorú majú horné vrstvy (majetok, spoločenské privilégiá a pod.)

2. jedná sa o protiprirodzenú a nespravodlivú tendenciu, ktorá nivelizuje ľudí bez ohľadu na ich morálne a intelektuálne kvality a

Uvedomujem si, že „odkaz liberálnej demokracie je normatívnym modelom pre väčšinu európskych štátov a demokracia je dnes v západnom svete jedinou možnou formou vlády“. Neznamená to však, že je to nespochybniteľný princíp, ktorý sa verifikuje len tým, že teraz vládne a ponúka prestíž a iné výhody, tak ako kedysi boli nespochybniteľné rôzne „vedecké“ politické teórie nacistov alebo komunistov. Ešte horšie je, že „toto politické zriadenie, ktoré nie je ovocím pokroku v usporiadaní verejného života, ale skôr nutným dôsledkom ateistického humanizmu, sa teraz vyvíja, podobne ako kedysi socialistická revolúcia, vojenskými ťaženiami“.

Podľa Berďajeva „medze demokracie sú už identifikované a tí, čo si vidia ďalej od nosa, už pochopili nebezpečenstvo a bezvýhodnosť, ktoré demokracia prináša“.

KONFÚZNOSŤ POJMU

„SUVERENITA ĽUDU“

Berďajev dôvodí, že liberálna demokracia s jej princípmi vôle ľudu, rovnosti a zúženého, mechanisticky pojatého obsahu slobody, je vyjadrením rozpadávajúceho sa racionalistického humanizmu. „Kríza a krach postihuje nie tú či onú formu štátu, ale štát vôbec. [...] Ani jeden štát nevie, čo s ním bude zajtra. Žiaden legitimizmus, či už starých monarchií, či nových demokracií, s ich formálnou ideou zvrchovanosti ľudu už nemá moc nad ľudskými dušami. Nikto už viac neverí v žiadne právne ani politické formy, nikto už ani groš nestaví na ústavu. Všetko sa rieši reálnou silou.“

Zbavme ilúzií, že moderná idea demokracie je principiálne odlišná od tej antickej: „Demokracia nepredstavuje nový princíp a neprichádza na scénu po prvý raz. Je to princíp starý, odveký, dobre známy už antickému svetu. Ale až v našej dobe sa demokracia po prvý raz začína stávať znepokojujúcou náboženskou otázkou. A nekladie sa už v politickej, ale v duchovnej rovine. Ak dnes zažívame posvätnú hrôzu z víťazného pochodu demokracie, tak už nejde o politické formy, ale o niečo podstatne hlbšie.“ V čom vidím v dobách sekularizmu a neverectva, keď je náboženstvo abstrahované od politiky, túto prepojenosť demokracie s náboženskou otázkou? V téme, ktorú programovo obchádza súčasná racionalistická a analytická politická filozofia. Berďajev začína túto tému rozoberať otázkou o pôvode moci v ľudovláde, o zabezpečení jej legitimity a dosahu na osobnosť človeka. Vyslovuje principiálne obvinenie, ktoré sa ťahne celým jeho dielom: „Demokracia ako samotná abstraktná idea, ktorá sa nepodriaďuje ničomu vyššiemu, predstavuje zbožštenie človeka a odmietnutie božského pôvodu moci. Ľud si vystačí sám so sebou. Najvyšším princípom jeho života je jeho vlastné chcenie, bez ohľadu na to, k čomu smeruje, čo je jeho objektom a aký je jeho obsah. K zbožstvomaniu ľudovej vôle dochádza preto, lebo je kladená formálne, bez vzťahu k svojmu obsahu.“

Dostávame sa teda k pojmu suverenity ľudu, ktorý nevyjadruje nič iné, než to, že človek si zastal na mieste, ktoré má patriť Bohu. Pre našu ďalšiu analýzu je dôležité pochopiť, že koncept J. J. Rousseaua trpí obrovským nedostatkom, a to, že on a s ním aj francúzska buržoázna revolúcia preniesli suverenitu z panovníka na národ, ľud a zároveň

na politické spoločenstvo, nakoniec stotožnené so štátom. Individuálna vôľa je pohltená všeobecnou, s ktorou nakoniec splyva do jednoty. Štát má absolútnu suverenitu ako svoju bytostnú vlastnosť a bytostné právo. Berďajev v Maritainových intenciách komentuje túto schému takto: „Falošná idea suverenity sa preniesla z monarchu na ľud. Ľudovít XIV. povedal: «Štát som ja». Na to revolučný ľud odpovedal: «Štát som ja». Ale to je ten istý falošný princíp suverenity. [...] Suverenita vôbec nejstuje.“ Hľadanie suverenity považuje filozof za chybu, keďže táto prechádza iba ľudskými myšlienkami, slovami a činmi: „Proti každej ľudskej suverenite stojí zasa len ľudská suverenita. Suverenita patrí iba Bohu. A Božia suverenita sa nikdy a nikde nestelesňuje, stelesňuje sa len obetavá Božia láska, ale nie suverenita.“

Nezmyselnosť konceptu rousseauovskej spoločenskej zmluvy je daná tým, že vláde ľudu pripisuje tie znaky suverenity, ktoré patria jedine Bohu. Ľud si nemôže vládnúť odde-

PETER GREČO

hou. Tento konformizmus vyhovoval novovekému mysleniu a inak to nie je ani dnes. Intelektuálna nepoctivosť, nepredstaviteľná v dišputách, akými boli napríklad stáročné spory o univerzáliu v „temnom“ stredoveku. „Cisár teórie demokracie je nahý“, no jej teoretici sa tvária, že im to vyhovuje a tak ako v rozprávke mu vzdávajú povinnú úctu a obdiv. Ak politická teória novoveku stavia na iracionálnom základe, poukazuje na náboženský princíp, na čosi, čo je mimo racionálnych kategórií. Potreba vyvážiť jednorozmernosť, sploštenosť a nedostatočnosť teórií, ktoré potierajú dôležitosť náboženského elementu, sa takto len potvrdzuje. Celý obsah teórií o suverenite ľudovej vôle vo svojej podstate odkazuje na transcendentno.

Berďajev, na rozdiel od Maritain, si myslí, že prirodzené právo nedokáže byť prekážkou ľudovej svojvôle: „Nie je dôležité to, čo chce človek, ale to, že sa jeho chcenie realizuje. Chcem, aby sa stala moja vôľa. To je demokracia, vládla ľudu,

späť do totality, z ktorej vzišiel.“

Tieto obavy artikulované súčasnými autormi ešte zvyšujú aktuálnosť Berďajevovej otázky: „Čím iným je humanistická demokracia než vyhlásením práva na blud a lož – to v prvom rade – než politickým relativizmom a sofistickou, než vydaním Pravdy na milosť a nemilosť väčšine hlasov?“ A preto: „Demokratická revolúcia vyvoláva vo svete posvätnú hrôzu. Svedčí totiž o duchovnom úpadku ľudstva, o náraste bezbožnosti, o hroznom skepticizme a strate všetkých kvalitatívnych kritérií spravodlivosti a pravdy. [...] Demokratická rovnosť znamená stratu schopnosti rozlišovať kvality duchovného života.“ Relativizmus, žiaľ, nutne existuje v symbióze s demokraciou a chaos v základných princípoch je logickým dôsledkom tejto symbiózy. Som presvedčený, že práve tieto človekobožské princípy aplikované v politickom procese tvoria druhý okruh dôvodov apoteózy demokracie. A podľa Berďajeva netreba za nimi hľadať nič iné ako

danosť nepredstavuje: „Dôvodom, prečo «ja» v živelné-nevedomých, výhradne emocionálnych masových stavoch prestáva zakusovať jedinečnosť nemôže byť to, že splýva s «ty», že sa zjednocuje s iným, ale to, že «ja» sa stráca, že sa potláča jeho subjektivita a sebapoznanie. A tak sa «ja» stráca nie v «my», ale v «ono». Masa, dav je «ono» a nie «my». «My» predpokladá existenciu «ja» a «ty». Preto náš filozof tak neúprosne kritizuje nominalistické poňatie „ľudu“ a vyjadruje sa o ňom s veľkým dešpektom. „Demokracia pokladá ľud za suverén a monarchu, no nepozná ho, v demokraciách vlastne ani ľud nie je. Ten útržok ľudského pokolenia s veľmi krátkou minulosťou, tú generáciu súčasníkov, dokonca ani nie celú, ale len jej časť, povýsenecky sa pokladajúcu za hybnú silu dejín, to nemožno nazvať ľudom.“ Na druhej strane priznáva kvality skutočného „ľudu“ proletariátu a pracujúcej triede.

Základnou charakteristikou osvieteného pojmu „ľudu“ je jeho mo-

Je liberálna demokracia optimálne politické zriadenie?

Apoteóza demokracie v kontexte filozofie Nikolaja Berďajeva

lene od samého seba, nemôže stáť nad sebou samým. Rousseau vystupňoval moc do neuveriteľného absolutizmu a daroval ju ľudu. „Je nutné, aby každý občan bol dokonale nezávislý od všetkých ostatných občanov, a nesmierne závislý na obci [...] pretože iba moc štátu tvorí slobodu jeho členov.“ To však znamená posvätenie spojenia náboženského princípu s politickým, preneseným na štát a zosobneným v ľude, do politickej jednoty. Rezultát je zrejmy: „Keď bolo toto poňatie štátu uplatnené v ľudských dejinách, doviedlo demokracie k neznesiteľným rozporom vo vnútornej politike.“ Paradoxné je, že nielen tá rousseauovská, ale aj iné koncepcie, napríklad Lockova či Kantova sa vždy pohybujú v kategóriách fikcie alebo mýtu, a politická teória demokracie sa bez nich nezaobíde. „V novodobých dejinách,“ podotýka Berďajev, „dochádzalo k pokusom racionalizovať princípy moci tým, že sa vytvorila teória spoločenskej zmluvy. [...] V skutočnosti však zmluva a racionálne vysvetlenie nehrajú nijakú rolu, všetky formy moci sa opierajú o podvedomé kolektívne city a vášne, ak sa neopierajú o náboženské predstavy.“ V čom spočíva tento paradox? V tom, že aj vo veku supremacie rozumu a priznávania sa teoretikovi modernej liberálnej demokracie k autentickému dedičstvu osvietenstva, sa základy čohosi dôležitého môžu odvodzovať z iracionálna: z fikcií a mýtov! Filozof pripomína, že historicky vzniknuté formy moci sú vždy objektivizovanými a racionalizovanými nevedomými stavmi a vášňami. A to vždy znamená vytváranie mýtov, pretože bez nich nemožno ovládať ľudské masy. Ľudia sa primárne neradiaria rozumnými záujmami, ale vášňami. Vytvára sa ten alebo iný mýtus o suverenite, jedna lož sa prekrýva dru-

vo svojej medznej formule. Do väčšej hĺbky už ísť nemôže. Samotný obsah a stav ľudovej vôle nie je z hľadiska demokratického princípu zaujímavý. Ľudová vôľa si môže zmyslieť aj to najhoršie zlo – a demokratický princíp s tým nič nespraví. Demokratický princíp nijako negarantuje to, že jeho realizácia nezniží kvalitatívnu úroveň ľudského života a nezničí tie najvyššie hodnoty.“ Filozofova intuícia je presnejšia vzhľadom na neskoršie relativizovanie prirodzeného práva v zmysle ideí právneho pozitivismu, s bezhraničnými, absolutizovanými nárokmi autonómneho subjektu, čo označujeme ako „človekobožstvo“. Čoraz frekventovanejšie prejavy svojvôle súčasných zákonodarcov aj v otázkach prirodzeného zákona a organických princípov života sú pre tých, ktorým je dané chápať tieto súvislosti, jasným indikátorom ideovej i praktickej nedostatočnosti demokracie. Ak sa tento kurz nezmení, môže to mať osudné dôsledky, ako podotýka Skalický: „Princíp pravdy bol odstavený ako nepoužiteľný a bol nahradený princípom súhlasu. Ideologicko-normatívne legitimovanie verejnej moci bolo nahradené legitimovaním pragmaticko-konzenzuálnym, čo vyžaduje tajné a slobodné voľby.“ Preto je namieste poznámka Carla Schmitta: „Boľševizmus a fašizmus sú síce ako každá diktatúra antiliberálne, ale nemusia byť nevyhnutne aj antidemokratické.“ Odtiaľto je už len krôčik k známej téze E. W. Böckenfördeho: „Slobodný sekularizovaný štát žije z predpokladov, ktoré sám seba nie je schopný zaručiť. Moderný štát nemôže sám zo seba, t. j. prostriedkami právneho nátlaku a autoritatívneho príkazu, chcieť garantovať tieto sily vnútornej regulácie bez toho, aby sa vzdal svojej slobody na sekularizovanej pôde a neupadol

ľudskú pýchu: „V základoch demokratickej idey leží humanistické sebatvrdenie človeka. Ľudské spoločenstvá musí riadiť ľudská vôľa a odstrániť sa musí všetko, čo tejto ľudskej vôli prekáža v jej prejavení a konečnom uplatnení. O tom, ktorý znamená popieranie duchovných základov spoločnosti, ktoré sú ešte pod týmto formálnym prejavom ľudskej vôle, a narušanie celého hierarchického usporiadania spoločnosti. Demokracia je prejavom psychologizmu – zásadne protikladného k všetkému ontologickému.“

Teraz môžeme prejsť k dokazovaniu jednotlivých článkov tohto ústredného postulátu. Zatiaľ čo Maritain poukázal na absurdnosť predstavy o suverenite ľudu, Berďajev šiel ďalej rozkrývajúc ontologickú neurčitosť princípov demokracie a poukazujúc na absurdnosť samotného pojmu ľudu: „Aká je povaha tohto kolektívu, ktorý sa nazýva «ľudom» a ktorý vy uznáivate za suverénny? Predstavuje snád ľud, ktorému priznávate najvyššiu moc, nejakú reálnu jednotu? Má nejaké ontologické jadro? Ved' vy ste nominalisti, nie realisti. Preto ľud ako ľudský kolektív pre vás nemôže byť ontologickou skutočnosťou, ale len mechanickým súčtom.“ Skutočného ľudu v demokracii vlastne niet, je len vecou pojmov, výrazov a abstrakcií. To, čo sa nazýva «ľudom», je vlastne masa: „Organický alebo organizovaný ľud je potrebné rozlíšiť od masy, davu.“ Každý kolektív síce patrí do sveta spredmetnenia, zvecnenia človeka a predstavuje objektivizáciu zvonku, masa však uvrháva osobnosť do tých najnižších sfér a podriaďuje ho tým najzvrhlejšim inštinktom; osobnosť v nej mizne. V mase totiž nie je možné vytvoriť vzťah medzi „ja“ a „ty“ a spoločne smerovať k „my“, čo predstavuje ontologickú danosť, ale iba k „ono“, čo už ontologickú

neexistuje iná veličina, iný základ moci a jej legitimacy, ako ľud. Táto homogénna veličina má rôzne podoby: v nacizme je to árijská rasa, v socializme proletariát, v liberalizme občianska spoločnosť. O tom, ktorý derivatív je platný, rozhoduje synergia politickej moci, ideológie a kultúrnych trendov. Monistický princíp v chápaní „ľudu“ je evidentný napríklad vo formulácii americkej teórie „vláda ľudu, s ľudom a pre ľud“. Lenže monizmus je krajným adverzariom slobody, je to totalitný, zničujúci princíp. Som presvedčený, že metafyzika demokracie je pri pojme „ľud“ ešte mizernejšia ako pri teórii suverenity. Berďajev len ironicky poznamenáva: „Vzniká tu veľmi zložitý filozofický problém, ktorý ste však vy demokrati – pozitivistí nedomysleli.“ Akú ontológiu môžeme potom v mene demokracie ponúknuť? Vyhlásime suverénny ľud za normotvorcu a budeme sa tváriť, že masa, dav, masová spoločnosť a hromadné správanie neexistuje? Bola by to rovnako lacná pozitivistická metóda ako apriórne popretie reality ducha a duchovného princípu. Rozviňme preto s našim filozofom celý argument ďalej: „Vo vašej ľudovej vôli dochádza k čisto aritmetickému skladaniu. Veríte vo väčšinu hlasov. Lenže zo súčtu vôlí všetkých nedostanete všeobecnú vôľu. [...] Tento ľud nemôže mať žiadnu vôľu. [...] Demokracia je svojou podstatou mechanistická, znamená rozpad ľudu ako organickej jednoty. [...] Je výplodom kritických epoch. [...] Vo vašich demokraciách panuje ľudský dav a vy sa tvárite, že za ním stojí ľud. A to je veľkánske klamstvo, z ktorého vás musíme usvedčiť. Dav, to je prach vírený vetrom. A vôľu ľudu si nemožno zamieňať s vôľou tohto davu.“

(Pokračovanie na 10. strane)

Podľa legendy toto je skutočný portrét Pána Ježiša, vytvorený ešte počas jeho života umelcom Ananiom na objednávku cára Abgara, ktorý sa vyliečil vďaka viere. Abgar ponúkol písomne Ježišovi útočisko v Arménsku, ale Ježiš ponuku neprijal. Na pokyn Pána Ježiša apoštol Tomáš napísal Abgarovi odpoveď na jeho list. V odpovedi sa uvádza, že Ježiš musí prejsť všetkými skúškami, kým vstúpi na Nebesá. Prikázal však priniesť vodu a umyl si v nej tvár. Voda sa premenila na farbu a na utierke sa objavila Ježišova podobizeň. Podľa legendy apoštol Tomáš poslal k chorému cárovi po ukrižovaní Ježiša jedného zo sedemdesiatich učeníkov, aby cára vyliečil. Abgar mu porozprával, že po Ukrižovaní chcel tiahnuť s vojskom proti Židom, ale zastavili ho Rimania. Abgar prijal kresťanstvo a spolu s cárom aj veľká časť krajiny. Za vlády cisára Konštantína bol portrét premiestnený do Konštantínopolu. V XIV. storočí portrét zachránil pred Turkami taliansky kapitán Leonardo Montaldo. Odviezol ho do arménskeho kostola v Janove, kde je doteraz.

SLAVOMÍR JANČOK

Idyly a omyly

PUSTOVŇA

Pracovňa moja pustovňa.
Svetlo mi v lampe dohára.
Pes vzdychá zo sna s chrapotom,
Aj ja sa k spánku chýlim.

Oči sú zasa bez svetla,
A to hneď rozum mýli.

Pracovňa moja pustovňa.
Tu v meste za dedinou.
Prach nasávam tu zo spisov,
Napáchnem zatuchlinou.

Aj ruže kvet tu odumrel,
v suchej a prázdnej chvíli.

Pracovňa moja pustovňa
Tu dátový smog hustne.
Pero, čo do rúk nechytám
Je jediné tu vkusné.

Poštár tu cinká bez mena
pľuvanec slov v tvár flúсне.

PREDMETY

Všade sa mocú pod ruky,
pod nohy. Znenazdajky.
Premety skáču, stúpa dym,
Prach vyklepávam z fajky.

Klepanie fajkou rytmus má,
jak klepáč na príšery.
Veci sa ďalej hromadia,
Kto chce, nech veciam verí.

Všade sa mocú pod ruky
a každá druhá s káblom,
oháňa sa, ach, podfuky.

Neverte týmto grázlom.
My si tu ticho sedíme.
A vyčkávame na zlom.

CNOSŤ

Dakedy v blízkej budúcnosti,
Nabrúsime si lepšie cnosti,
Pozveme dobrých múdrych hostí,
A prestaneme chrúmať kosti.

Tak uzniesla sa veľká rada,
Čo ľudožrúti zvolali.
No kto má slovo, rád sa háda
Nuž upresnenie žiadali.

Dakedy v blízkej budúcnosti,
ak dozrie správna okolnosť
pozveme rôzne ctihodnosti,
a obnovíme statočnosť.

Tak uzniesol sa výbor stály
V preslávnej ľudožravej rade
(výbory také majú všade).

Nesmelo opýtal sa host':
Povedzte, milá Veľká rada,
čo bude oná okolnosť ?

„Keď už sa nažeríme dost“.

ODOZVA

Mŕtve aj živé kamene
som vyvolával po mene
Odozva ? V štyridsiatom roku
záračný spev sa rozlieha.

Les plný vtáctva vyvoláva,
nech slukám sluchu doprajem.
Ďateľ údermi pritakáva,
a sluch môj bolí každý vnem.

Úbočím strmo vo sne kráčam
no časom strmšie - pospiatky.
do krvi pero nenamáčam.
Usmej sa na mňa na sviatky.

Na rukách s láskou takou mocnou

I.

Usmievam sa a hľadím na pobrežie,
hoc nevejú ta žiadne vánky svieže,
lež mení víchor vlny na mäteže.

V náručí mojom láska stelesnená,
a raz sasmeje, inokedy stená,
a pred nami je tisícraz mena.

Prihováram sa Ti, upokoj sa, tíško,
viem, pohľad na boj živlov neteší,
tam, kde sa stretá temná hĺbka s výškou

a vietor vlny ženie pobrežím.

II.

Udiera vietor na najslabšom mieste,
zdesené bežia vody každým smerom.
Skala dna trvá pod údermi päste.

Slncovýkôň aj so záprahom mizne,
a miesto neho gazda prichádza
od obzoru, na brázdy dedovizne,

veterný býk sa zniesol nad hladinu,
pomaly plúži, z nohy na nohu,
brázda za brázdou, cez modrú celinu,

náš stelesnený sen hľadá na oblohu.

III.

Náš stelesnený sen, jadro večného šťastia,
dlhé dni čakania, láska je trezlivá
držím Ťa na rukách, chvíle sa rýchlo krátia,

pozerám na obzor a pieseň jemná, clivá
čaká na premeny, na rast a dozrievanie,
počúva synček, smelo hlávkou kýva,

a keď sa usmeje, duch Boží z očí vanie.
Keď bôľom zakričí, vzpriami sa aj kto kríva,
aj slzy dojatia sú ako more slané.

IV.

Vpíja sa pohľad Tvoj, do tváří, do predmetov,
svetlo hrá pre Teba čarovnú symfóniu,
zvedavosť ruky Tvojej za každou novou métou,

všetko je nové tu, aj pre nás, keď si s nami,
najživšie, posvätné, a dobré spoločenstvo.
Každý náš deň je dar, nevykreslený snami.

Hľadáme na Teba, hľadáme na prvenstvo,
na vládu nad hmotou, vtelenie živej duše.
Hoc v každom dieťati je krásne človečenstvo.
Však toto je syn môj. Silný jak výstrel z kuše.

Nielen Katolícka cirkev prechádza najväčšou krízou od čias reformácie. Prednádávnom sme mohli čítať o rozvrate v Pravoslávnej cirkvi (Kultúra, č. 2/2019). V krízovej situácii sa nachádza aj Spoločenstvo anglikánskych cirkví (The Anglican Communion), kde "kameňom úrazu" je postoj k homosexualite a manželstvo osôb rovnakého pohlavia.

Ako je známe, Anglikánska cirkev vznikla v roku 1534, keď kráľ Henrich VIII. sa obrátil na pápeža Klementa VII. so žiadosťou, aby anuloval jeho manželstvo s Katarínou Aragonskou

konferencia sa konala v roku 1867 a najbližšia má prebiehať v júli-auguste 2020. Konferencie rokujú o veciach spoločného záujmu a určujú stanoviská k spoločenským a náboženským javom súčasnosti, riešia sociálne a disciplinárne problémy a pod.

V posledných desaťročiach minulého storočia najpálčivejšou otázkou konferencií bol postoj ku kňazskej vysviacke žien, k homosexualite (LGBTI) a k manželstvám osôb rovnakého pohlavia. Podľa príkladu niektorých protestantských cirkví aj v anglikánskom spoločenstve sa vynorili hlasy volajúce po riešení týchto

alAnglicanForumConference (GAFCON) a usporiadali vlastnú konferenciu v Jeruzaleme. Konferencie sa zúčastnilo vyše 300 tradicionalistov. Boli medzi nimi aj viacerí „konzervatívni“ biskupi z Anglicka, Austrálie, USA a Kanady, väčšinu však tvorili biskupi z Afriky, Ázie, Blízkeho východu a z Južnej Ameriky.

Lambethská konferencia, ktorá sa mala konať v roku 2018 bola odložená o dva roky a jej zvolávateľ, súčasný canterburský arcibiskup Justin Welby, medzitým vynaložil veľké úsilie, aby liberáli a tradicionalisti v radoch episkopátu našli kompromisné

Disidenti v Anglikánskej cirkvi

a dovolil mu zosobášiť sa s dvornou dámou Annou Boleynovou. Pápež jeho žiadosť odmietol. Nahnevaný kráľ vyhlásil odluku od Ríma, ustanovil samostatnú anglikánsku cirkev, ktorej on bol ochrancom a vrchnou hlavou („Protector and Supreme Head of the English Church and Clergy“). Jedným z krutých opatrení ochrancu novej cirkvi bolo rozpustenie kláštorov a zhabanie ich majetku. Takto v rokoch 1536 – 1540 násilne zaniklo asi 900 mužských a ženských kláštorov, v ktorých rozličnou formou rehoľného života žilo asi 10 000 rehoľníkov a 2 000 rehoľníčok.

V rokoch 1550 – 1750 Anglikánska cirkev bola výlučne náboženstvom obyvateľstva Anglicka a Walesu. S postupným mocenským vzrastom Britského impéria vznikali anglikánske náboženské komunity aj v britských provinciách a kolóniách: v Severnej Amerike, v Ázii, v Afrike, v Austrálii. Z týchto komunit sa postupom času vytvorili samostatné anglikánske cirkvi, ktoré boli formálne spojené s cirkvou v Anglicku a eventuálne vytvorili tzv. Anglikánske spoločenstvo (The Anglican Communion). Najvyššou uznávanou duchovnou autoritou spoločenstva – ako „prvý medzi rovnými“ – je canterburský arcibiskup (so sídlom v Londýne). Dnes Anglikánske spoločenstvo predstavuje – po katolíkoch a pravoslávnych – tretiu najväčšiu kresťanskú cirkev, ku ktorej sa hlási asi 85 miliónov príslušníkov. Najpočetnejšie skupiny anglikánov možno nájsť v Nigérii (približne 26 miliónov), v Anglicku a Walese (25 miliónov), v Ugande (12 miliónov), v Keni (5 miliónov).

V polovici 19. storočia sa začali konať tzv. Lambethské konferencie, kde sa približne každých 10 rokov stretávajú všetci biskupi anglikánskej cirkvi. (Lambeth je londýnsky palác, v ktorom sídli canterburský arcibiskup). Prvá

problémov v zmysle súčasných liberálnych a sekulárnych ideologických prúdov. Viaceré reformy a úpravy sa podarilo čiastočne presadiť. A tak v poslednej štvrtine 20. storočia sa v západných štátoch Anglikánskeho spoločenstva svätenie žien za diakonov a kňazov eventuálne ujalo. V Kanade a v Spojených štátoch sa to koná od roku 1975, v Anglicku a Austrálii od roku 1992. V Anglicku dnes takmer 50 percent anglikánskeho kléru tvoria ženy. V tom istom čase Pakistan, africké krajiny (Nigéria, Stredná Afrika) a pacifické ostrovné krajiny (Papua, Nová Guinea, Melanézia) sa k otázke kňazskej vysviacky žien stavajú odmietavo.

Oveľa pálčivejším problémom je otázka homosexuality a manželstiev osôb rovnakého pohlavia. V tomto ohľade liberálne orientované anglikánske cirkvi, najmä kanadská a americká, sa stretávajú s príkrým prejavom nesúhlasu zo strany tzv. konzervatívnych cirkví v Afrike a Ázii. Tieto cirkevné spoločenstvá dávajú pevne najavo svoje rozhodné a nekompromisne odmietavé stanovisko voči novotám, ktoré nie sú v súlade s Evanjelium. Na Lambethskej konferencii v roku 1998 presadili zásadné prehlásenie, že kňazstvo homosexuálnych osôb, ako aj homosexuálne partnerstvá „are in compatible with Scripture,“ (sú v rozpore s učením Písma Svätého). No, napriek tomuto jednoznačnému vyjadreniu Kanadská anglikánska cirkev a Americká episkopálna cirkev si v roku 2003 zvolili za biskupov osoby žijúce v homosexuálnom partnerstve.

Tieto kroky viedli k otvorenému rozkolu v radoch anglikánskeho episkopátu. Nespokojní biskupi – tzv. tradicionalisti – odmietli účasť na Lambethskej konferencii, ktorá sa konala v roku 2008. Namiesto toho vytvorili vlastné spoločenstvo, tzv. Glob-

riešenie a aby došlo k obnoveniu jednoty. Zatiaľ bezúspešne.

Pred pár mesiacmi všetci anglikánski biskupi a ich manželky dostali pozvánky na konferenciu v roku 2020. Rozdiel medzi predchádzajúcimi konferenciami a konferenciou v roku 2020 bol v tom, že v prípadoch biskupov žijúcich v homosexuálnom partnerstve (ako napríklad biskupka episkopálnej diecézy New York, Mary Glasspool, alebo kanadský biskup diecézy Toronto, Kevin Robertson) pozvaný bol iba biskup bez partnera (v prípade Mary Glasspool bez partnerky).

Africkí biskupi veľmi dôrazne prejavili svoju nespokojnosť s danou situáciou a naznačili, že si neželajú účasť biskupov žijúcich v homosexuálnom partnerstve, či už tam budú s partnerom, alebo bez neho. Ich prítomnosť na konferencii pokladajú za implicitné uznanie homosexuálnych zväzkov, čo je v rozpore s duchom Evanjelia. Kenský arcibiskup Jackson Ole Sapit povedal: „V Božom pláne manželstvo je zväzok muža a ženy pre zachovanie ľudského pokolenia. Homosexualita je v Božích očiach hriechom.“ Podobne sa vyjadril aj arcibiskup-primas Nicholas Okoh z Nigérie a arcibiskup Stanley Ntagali z Ugandy. Zvolávateľovi konferencie odpovedali, že za týchto okolností „s hlbokým žiaľom v srdci oznamujú, že sa nemôžu zúčastniť na Lambethskej konferencii v roku 2020.“

Ako vidno, názorové rozdiely sa zatiaľ nepodarilo urovnať a rozpor, ktorý ohrozuje jednotu Anglikánskeho spoločenstva pretrváva. Disidentské anglikánske spoločenstvá pritom predstavujú oveľa početnejšiu masu veriacich, než tie cirkvi, ktoré sa usilujú prispôbiť teologickú náuku Anglikánskej cirkvi požiadavkám modernej doby. A to robí celú situáciu vážne kritickou.

Matéria, moc a Transcendentno v kontexte bytostného naplňania človeka

Dejiny ľudstva a človeka ukazujú, že človek sa chce povznášať. Už aj Platón vo svojom známom diele Štát písal o vzlete či pozdvihnutí duše. Dejiny tiež ukazujú, že človek chce vidieť za horizont, pozerat' sa ponad seba, prekenuť vesmír ako aj vesmír svojho vnútra. Svojím exteriérnym fyzickým rozmerom je síce človek len malou časťou vesmíru, no svojím vnútorným duchovným rozmerom a svojou jedinečnosťou vesmír presahuje. Človek je bytosť, ktorá sa uskutočňuje v sebaapresahovaní a túži po bytostnom naplňaní.

Uvažujúc o veľkosti osoby, Nikolaj A. Berďajev konštatoval, že „nielenže osoba nie je časťou vesmíru, ale vesmír je časťou, rozmerom osoby, ktorá ho poznamenáva“. Berďajev svojou výpoveďou pravdaže nechcel minimalizovať krásu a veľkoleposť vesmíru, ale chcel zdôrazniť jedinečnosť a dôstojnosť človeka. Človek je totiž živé fyzické kozmické minimum, ktoré svojou bytostnou veľkosťou prevyšuje aj kozmické maximum.

V podobnej línii sa vyjadril aj Druhý vatikánsky koncil, ktorý správne tvrdil, že „človek sa nepovažuje iba za časticu prírody alebo za anonymnú zložku ľudského spoločenstva“. Keďže je človek „stvorený na Boží obraz“ a „svojím vnútrnom presahuje vesmír“, znamená to, že človek je a má byť objektom najvyššej možnej lásky, ak lásku možno vôbec nejakou odstupňovať a hierarchizovať.

Napriek tomu, že človek je vo vesmíre bytostnou a existenčnou jedinečnosťou a zároveň že je vo svojej jedinečnosti sám vesmírom, človek túži po bytostnom naplňaní. Čo však je tým bytostným naplňaním? A naozaj túži človek po ňom? Ak pripustíme stanovisko, že zo samotnej prirodzenosti človeka vyplýva, že človek nie je statický, a preto sa chce realizovať, musíme pripustiť, že človekovi je vlastná tendencia túžby po bytostnom naplňaní. Túžba po naplňaní nie je ničím podružným a nakoľko sa identifikuje s prirodzenosťou človeka, naplňanie je jeho nescudziteľnou bytostnou črtou.

Aj v terajšej dobe a v súčasnej spoločnosti človek hľadá cesty bytostného naplňania. Sú mnohoraké a spleť, protichodné i súbežné, dôstojné človeka ale i prejavom jeho prázdnoty. Tak ako vidieť umŕtvovanie a kolonizáciu človeka, napr. niektorými praktikami masmédií alebo totalitnými ideológiami, či budovaním chrámov spotreby v podobe veľkoobchodov, tak možno byť i svedkami ľudského sebadarovania a oslobodzovania v rôznych aktivitách človeka, ktoré sú dielami mimoriadnej lásky a jemnosti pre dobro, pokoj, krásu a spravodlivosť. V dejinách ľudstva a človeka ako takého sa vyprofilovali mnohoraké možnosti realizácie jeho bytostného naplňania. Ako príklad uvidíme dve z nich, matériu a moc, ktoré sa pokúsime reflektovať v židovsko-kresťanskej tradícii.

V židovsko-kresťanskej tradícii sa matéria a moc nemusia vždy a nevyhnutne chápať ako negatíva. Pravdou je fakt, že matéria a moc majú veľmi pozitívny význam a zmysluplné optimistickú orientáciu. Biblický príbeh o stvorení sveta hovorí o tom, že Boh postavil človeka nad matériu a do rúk mu vložil moc. Matéria a moc sa v príbehu o stvorení ukazujú ako legitímne operačné inštrumenty, ktoré v podstate slúžia človekovi a sú darom láskyplného Boha. Tvorcom matérie je Boh a v samotnej podstate sa ukazuje

že matéria je dobrá. Autor knihy Genézis dobre okomentoval biblické udalosti stvorenia, keď napísal: „a hľa, bolo to veľmi dobré“ (Gn 1, 31).

Matéria je stopou Boha. Rovnako je to Boh, ktorý stojí za odovzdaním moci človekovi. V tejto línii hovorí žalmista o človekovi: „Dal si mu vládu nad dielami svojich rúk a všetko si mu položil pod nohy“ (Ž 8, 5-7). Dotyk s Transcendentnom nijako nenegativizoval vzťah človeka k matérii a moci a naopak. Transcendentno, človek, matéria a moc boli v harmonickej súhre, čo jednoduchý biblický autor, kočovný nomád, vyjadril pomenovaním „raj“. Tragédiou človeka bol však zvrät v jeho hodnotovom systéme, kedy matériu a moc prestal chápať ako inštrumenty v službe jeho života, prostredníctvom ktorých mal chváliť svojho Stvoriteľa, a začal ich pokladať za ciele svojho života, teda za skutočnosti, ktoré ho mali naplniť. Človek sa bezhlavo vrhol do predmetného sveta, ktorý sa pokúsil absolutisticky podmaniť. Tento zvrät v jeho hodnotovom systéme a v jeho konaní spôsobil, že sa človek začal uspokojovať s naplňaním matériu a mocou a v týchto kategóriách zakotvil aj svoje šťastie. Možno preto Thomas Hobbes začal vnímať človeka ako dravého vlka túžiaceho po prežití a Karol Marx ako zvieru, ktoré síce vytvára samého seba, no stále je zvierat'om, aj keď vyššej kvality. A snáď i preto Friedrich Nietzsche „prehodnotil všetky hodnoty“, opovrhol človekom ako takým a vytvoril ohavné monštrum, nadčloveka, ktoré o niekoľko desaťročí neskôr vytvorilo svoj náprotivok, podčloveka. Zdalo by sa, že človek sa stratil. Človek však ostal, len matériu a moc odlúčil od dotyku s Transcendentnom, čím ich pozbavil vyššieho dobra a pokrivil ich prvotné určenie. S týmto pokrivením sa pokrivil aj sám človek a spadol do pasce krajného materializmu a absolútnej dominancie. Problém teda nastal vtedy, keď sa

človek prestal dotýkať Transcendentna, ktorým sa predtým nechal naplňať a ktorým si bol vedomý jeho prítomnosti v ňom samom ako i vo vonkajšom svete. Človek sa pokúsil a neprestajne sa pokúša o naplnenie matériu a mocou a tento pokus ho v jeho dejinách doprevádza až dodnes. Človek síce prebýva v materiálnom svete, ale sa v ňom nenaplní. Dôkazom toho je napríklad umenie každého druhu, hudba či divadlo, básnictvo či sochárstvo, ktoré sú zároveň kladnou odpoveďou na otázku, či človek vôbec túži po jeho bytostnom naplňaní. Umením sa človek chce dvíhať, vzostupovať smerom do často nevysloveného Transcendentna, chce prekenuť matériu ako cieľ, prípadne jej dať iný zmysel. V umení tak človek čiastočne naplní svoj zámer: využiť matériu ako inštrument k dotyku s Transcendentnom. Túto skutočnosť brilantne vyjadril jeden zo slovenských veľikánov 19. storočia, Ľudovít Štúr, keď v hegelovskom duchu povedal, že „umenie zjavuje ducha vo forme krásy, umenie je oslávenie a zvelebenie ducha“. Podobne je to i s mocou. Človek síce potrebuje moc a často s ňou disponuje, ale ani v nej sa trvalo nenaplní. Napriek tomu, že človek sa v dejinách už mnoho ráz stal absolútnym dominantom, dejiny jednotlivcov a kolektívov často smutno ukazujú na pády z pyšnej a nekontrolovateľnej dominancie do pustej prázdnoty.

Svet matérie alebo svet vecí a svet moci alebo svet vlády úzko súvisia. Keďže sa však človek trvalo nenaplní ani v matérii a ani v moci, je potrebné, aby sa človek opätovne začal učiť hodnotovej súhre jeho samého, súhre Transcendentna na jednej strane a matérie a moci na strane druhej. Dejiny ukazujú, že rozchod medzi touto súhrnou má i svoje neblahé dôsledky. Môže sa prejaviť napríklad v rozchode medzi politikou a kultúrou, ekonomikou a ľudskosťou, náboženstvom a láskou a pod. Opätovné objavenie tejto súhry

nie je ničím iným než objavením a neprestajným pokračovaním v učení objavovať „dimenziu hĺbky“, všade a všetko presahujúce Transcendentno, alfu a omegu ľudského bytostného naplňania.

Objavovanie, objav a napokon ďalšie objavovanie Transcendentna má svoju vnútornú dynamiku v ktorej sa človek realizuje. Prirovnanie môžeme nájsť v biblických novozmluvných výpovediach o „Božom kráľovstve“. Človek je na správnej ceste vtedy, keď Božie kráľovstvo, ktoré už našiel, ešte stále hľadá. Ten, ktorý už našiel a prestal hľadať, myslí si, že je filozoficky či teologicky už „za vodou“, mylne ukončil svoje sebauskutočňovanie a vstúpil do riskantnej pozície stanúc sa uzavretým systémom. Hľadanie predmetu bytostného naplňania je vždy otvorenou cestou a akékoľvek „definitívne“ objavenie je nepokračovaním na ceste bytostného naplňania. Na skutočnosť dynamizovania bytostného naplňania výstižne poukazuje napr. biblický žalm 27 (26), 8: „V srdci mi znejú tvoje slová: „Hľadajte moju tvár!“ Pane, ja hľadám tvoju tvár“. Výpoveď žalmistu hovorí o tom, že veriaci človek, ktorý už našiel svoj oporný bod, Boha, má v hľadaní pokračovať. Nie že by nenašiel alebo že by mu chýbala istota. Našiel, a preto má neprestajne nachádzať. To je jeho bytostným naplňaním.

Na mieste by mohla byť oprávnená námietka na relativizáciu hodnôt či relativizáciu vzťahu k „už objavenému“. Odpoveď sa skrýva v tom čo je Transcendentno. Transcendentno je reálne tajomstvo, ktoré sa v židovsko-kresťanskej tradícii prezentuje tak v zložitosti ako aj v jednoduchosti a zároveň v krásne kreácii (vesmír, príroda, človek). V špecificky kresťanskej tradícii sa prezentuje v inkarnácii (Ježiš Kristus). Tak kreácia ako aj inkarnácia je prejavom Transcendentna – Tajomstva, ktoré sa už dalo

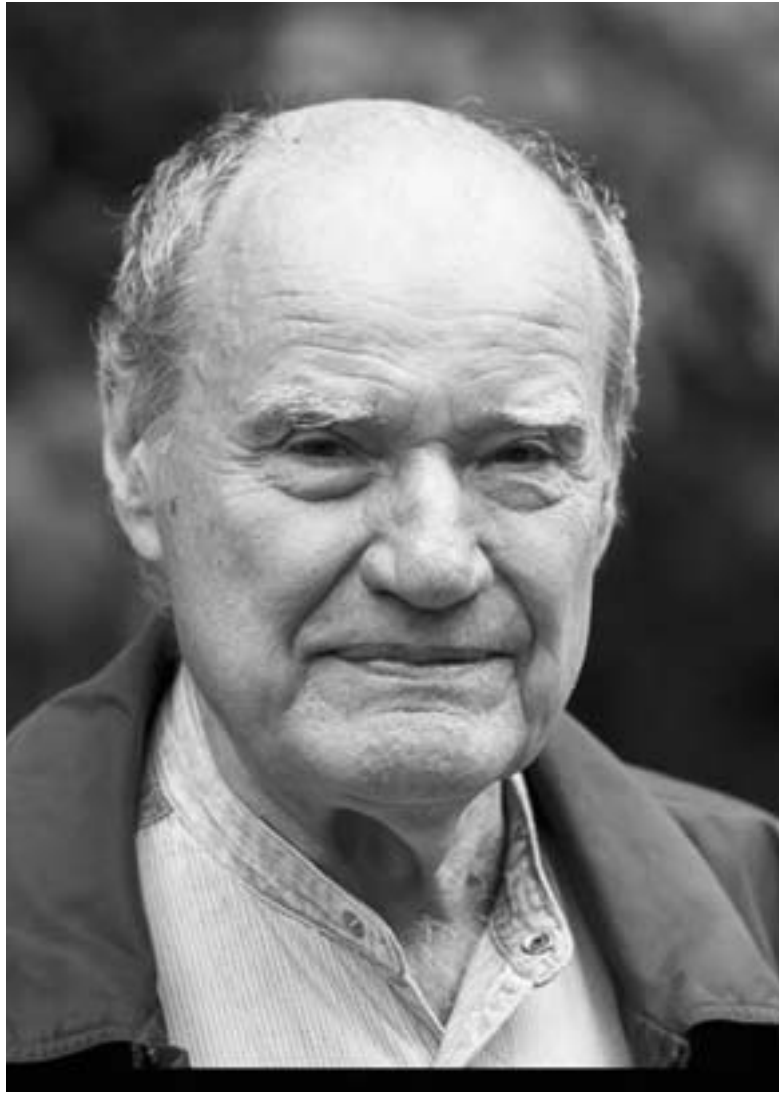
poznať, pričom neprestajne ešte ostalo priťahujúcim Tajomstvom. Bytostné naplňanie človeka týmto Transcendentnom je bytostným najmä a zvlášť preto, že nejde len o gnozeologickú rovinu vzhľadom na Transcendentno ale aj a najmä o rovinu vzťahu. Preto teistická koncepcia Transcendentna a zvlášť jej židovsko-kresťanská línia má pre človeka stále aktuálne poslanstvo. Na gnozeologickej rovine táto skutočnosť má za následok nutný rozvoj a kultiváciu intelektuálneho kapitálu. Ide o hľadanie a tvorbu správneho hodnotového systému. Transcendentno ako poznateľné, poznávané no stále nepoznané má vnútornú dynamickú príťažlivosť. Je Tajomstvom už objaveným, no ešte stále zostáva otvoreným a nepoznaným. Na rovine vzťahu má Transcendentno životný význam, lebo človek sa nenaplní len poznávaním ale aj vzťahom, a to najmä trojrozmerným vzťahom zdravej lásky voči Bohu, iným ľuďom a lásky k sebe samému. Vzťah k iným ľuďom a k sebe samému bez vzťahu k Transcendentu výrazne okypťuje budovanie zdravého hodnotového systému a zároveň negatívne ohraničuje prvotnú a pôvodnú radosť z ľudskej existencie, ktorá spočíva v možnosti stretávania sa so svojim Stvoriteľom. Absentovanie vzťahu s Transcendentnom vedie k riziku, že sa človek príliš ukotví v matérii a moci, čím sa pozbaví možnosti vlastného bytostného naplňania sa. Preto hľadanie už nájdeného je poslaním každého človeka. Je kľukatou i radosťou cestou zároveň. Stredoveký scholastický filozof a teológ Anselm z Canterbury to výstižne tlmočí vo svojej známej modlitbe: „Kiež Ťa moja túžba hľadá a moje hľadanie kiež je túžbou po Tebe. Kiež Ťa moja láska nachádza a kiež Ťa v nachádzaní milujem“.

TOMÁŠ PRUŽINEC

Politickí väzni - Zväz protikomunistického odboja
si dovoľujú pozvať svojich priateľov a priaznivcov
na slávnostnú prezentáciu knihy spomienok
JURAJA HURNÉHO
Keď nám nebolo do spevu...
Osudy operného speváka a jeho rodičov
za komunizmu a v exile (1944 - 2018)
dňa 28. júna 2019 (piatok) o 16.00 hodine
v refektári u Milosrdných bratov v Bratislave, Nám. SNP 10
Prezentácia sa uskutoční za účasti autora
R. S. V. P. info@pv-zpko.sk

Igor Kšiňan a Kultúra

chodom pomerne veľká opovážlivosť) naberala nebezpečne na obrátkach, niekto navrhol, pravdepodobne iba tak rečnícky, či je ochotný sa pod to i podpísať. Igor bez váhania schytil zo stola kúsok papiera a napísal tam v niekoľkých bodoch svoju prognózu a hrdo ju podpísal. Zaznačil aj dátum a svedkov. Dokonca nezabudol doplniť, že to celé sa stane do desať, najneskôr pätnásť rokov.

Všetci starší ho vtedy takmer vysmiali, ale on sa iba šibalsky a sebavedome usmieval popod fúzy. Keď o nejakých desať rokov nato vznikla svetová ekonomická kríza, zrazu sme si všetci spomenuli na ten papierik.

Odvtedy to ide s nami i s celým Západom takmer na všetkých frontoch dolu vodou a plnia sa postupne i ďalšie body z jeho povestného zoznamu. Dnes je odložený na čestnom mieste ako pamiatka na nášho drahého príbuzného, ktorému žiaľ už nemôžem zatelefonovať a prebrať s ním nejakú aktuálnu spoločenskú či politickú „kauzu“ a opýtať sa ho na názor. Robil som to totiž až do poslednej chvíle. Veľmi často a tiež veľmi rád. Pamätám si, ako mi jeho slová ešte i niekoľko minút po ukončení telefonického hovoru doznievali v hlave, prepájali sa s mojimi myšlienkovými pochodmi a často som až neskôr ocenil čo a ako mi povedal. Preto sa pomerne často stávalo, že pri prechádzke po starom meste, odkiaľ som mu zvykol telefonovať počas obednej prestávky, som sa i po ukončení hovoru blažene a obdivne usmieval. Okoloidúci si zrejme mysleli, že som niečo užil. Aj som. Jeho láskavé slovo a rýchle, vtipné, no predovšetkým pravdivé analýzy toho, čo sa práve deje...

Igor bol vzácny človek. Vzdelaný, rozhladený, mal svojský šarm, ostro kontrastujúci s dnešnými modernými zvyklosťami a jeho slovo vždy platilo. Nebál sa ísť proti prúdu, hoci to bolo často pre obe strany nepríjemné. Neprekrúcal pravdu, bol stelesnená zásadovosť. Pravdu vnímal ako vzor i ako cieľ a k nej ako veriaci katolík i celý život aktívne smeroval. Viac či menej úspešne. Koniec koncov ako každý z nás. Nemal rád kečup a modernú hudbu, zato miloval Boha, svoj národ, dobré víno, knihy, prírodu a zmysluplné debaty. Takmer by sa dalo povedať, že bol jediný svojho druhu. Tí, čo ho poznali, mi istotne dajú za pravdu.

I tentokrát som utekal do schránky nazrieť, či prišla nová Kultúra. Prišla. Ešte na ulici, pri otvorenej bránke som ako obvykle hltavo prebehol aktuálne články, nadpisy. Pri niektorých som sa krátko pristavil a už som si predstavil, ako si ich vychutnám dnu pri kávičke, prípadne neskôr vo vlaku, cestou do práce. Šibal som očami po nadpisoch a autoroch, no náš Igor už medzi nimi nebol!

Neviem si na to zvyknúť. Často si uvedomím, že už nie je medzi nami, až keď časopis celý podrobne prelúskam a chcem mu ísť zo zvyku zavolať, ako sa má, kedy niččo chystá a prečo sa už na dve či tri čísla odmlčal. Žiaľ, už sa nikdy nedovolám. Igorko, odpočívaj v pokoji!

JÁN KŠIŇAN

BUDOVA NA DAŇOVÉ ÚNIKY

Zo skicára Andreja Mišanka

NAJSTRAŠNEJŠÍ SPÔSOB MUČENIA

SEDIA ONI SEDIA, DO OHNÍČKA HĽADIA...

Dvojtyždenník Kultúra ma správa životom už roky. Nosím v aktovke aj staršie čísla a rád sa k nim vraciam. O jeho existencii som sa dozvedel kedysi dávno od svojho krstného otca, Igora Kšiňana. Práve na neho by som si chcel touto cestou krátko spomenúť. Igor odišiel na večnosť potichu a nenápadne, tohto roku začiatkom apríla vo veku nedožitých osemdesiat rokov.

Igor bol i občasny prispievateľ do Kultúry. Občasny pravdepodobne preto, lebo bol neustále doslova zaseknutý medzi knihami. Boli pre neho všetkým. Čerpal z nich múdrosť, prehľad, vedomosti... Posledné roky väčšinou prekladal. Najčastejšie z ruštiny, francúzštiny a angličtiny. No a keď sa mu medzi písaním, prekladaním a čítaním jeho milovaných knižiek vytvoril nejaký minimálny časový priestor, pokoj a inšpiráciu hľadal v prírode. Jeho druhá veľká vášeň! Už ako dieťa si spomínam, že jeho najčastejšia otázka (ktorú som vtedy evidoval) bola: „Nejdeme niekam na výlet?“ Pekne nám tým liezol na nervy, lebo ako deti sme mali úplne iné záľuby a hromadné rodinné prechádzky v lese sa nám zdali nudné. Až neskôr sme pochopili, čo pre nás tí dospeláci (na čele s našim Igorom) vtedy robili na úkor svojho pohodlia, a dnes z toho všetci čerpáme v podobe pevného zdravia, lásky k prírode a nadštandardným vzťahom v rodine.

Život prežil aktívne a zmysluplne. Neustále sa vzdelával, učil, cestoval, prekladal, trávil čas v prírode, behával, venoval sa manželke a deťom, neskôr vnúčatám... Na pravidelné články

o histórii či politickom a kultúrnom diani z jeho pera tak nezostávalo veľa času. Vždy, až keď v ňom pretiekol pomyselný pohár trpezlivosti z aktuálnej situácie, sadol za počítač a naľukal nejaký článok. V Igorovom prípade však išlo väčšinou o akýsi odkaz jeho milovanému Slovensku. Písal s ľahkosťou, bol vynikajúci štylista a miloval hyperbolu a iróniu. Na jeho príspevky o stave našej spoločnosti, pošliapavani spisovného jazyka, prekrúcaní histórie, no zavše i tie jeho povestné prognózy plné pichľavej irónie vo vzťahu k súčasnému pomerom, som sa vždy doslova tešil. Mimochodom, raz, niekedy v deväťdesiatych rokoch v rámci jednej debaty sebavedome vyhlásil, že Západ smeruje k rýchlemu krachu, morálnemu i ekonomickému! Nepredstaviteľné! Ten krásny a neohrozený Západ! Dnes to už chápeme všetci, no vtedy to tak nebolo. Prítomní sa teda do neho riadne pustili, užívajúc si prvé roky slobody po tzv. nežnej revolúcii. Všetci sme mali nasadené silné ružové okuliare a malovali sme si pred nimi stále krajšie a krajšie, tentoraz pre zmenu „slobodné“ zajtrajšky. My ostatní sme sa ešte stále trochu povrchne tešili z voľného cestovania, dostupnosti tovarov, ktoré sme dovtedy poznali iba z televíznych reklám a nič nenasvedčovalo žiadnemu krachu ani úpadku.

Strýco Igor, ako vždy nad vecou, bol už v tom čase dávnejšie presvedčený o opaku. Nedal sa preto odbiť ani v spomenutej debata. Keď už výmena názorov vrcholila, úroveň decibelov v miestnosti prudko rástla, kadencia slov a invetív o jeho nerozhľadenosti (čo bola mimo-

(Pokračovanie z 5. strany)

Táto vôľa nemôže byť náhodným súčtom, ktorý sa rozkolíše aj pri najmenšom poryve.“ Metafyzika demokracie teda pripúšťa, že jednotlivec sa môže myliť, vôľa všetkých je však podľa nej neomylná a správna.

POLITICKÁ ROVNOSŤ?

Aby sa mohla vôľa „ľudu“ uplatniť, musí sa nejakým spôsobom kvantifikovať a „zhmotniť“. To sa dosahuje na základe už spomenutého princípu sčítania, pretože každé číslo, každá monáda má rovnakú váhu. A na tomto princípe je založené uplatňovanie politickej rovnosti ľudí, vyjadrenej v praxi všeobecným hlasovacím právom. Zavedenie rovnosti, ako to urobila francúzska revolúcia, považuje Berďajev za omyl, za súčasť veľkého politického mýtu novoveku. Ukazuje sa, že otázka rovnosti je tou najzložitejšou a zároveň stále nedoriešenou otázkou liberalistickej politickej filozofie.

Pozrime sa teraz, ako ruský filozof rieši problém rovnosti. Vo svojom vrcholnom diele O otroctve a slobode človeka (1946) sa zmieňuje o rovnosti všetkých ľudí, no iba pred Bohom: „Jedine kresťanstvo môže spojiť demokratizmus, čiže rovnosť ľudí pred Bohom, s aristokratickým princípom osobnosti – s kvalitou osobnosti duchovnej, nezávislej od spoločnosti a más.“ Z kontextu sa dozvedáme, že výraz „rovnosť“ vlastne znamená „dôstojnosť“, ktorú kresťanstvo ako prvé v dejinách priznáva každému človeku bez rozdielu na základe idey nesmrteľnosti. Z tohto konceptu potom vyplýva, že „aristokratizmus slobody, aristokratizmus osobnej dôstojnosti a cti sa musí vzťahovať na všetkých ľudí, na každého človeka, už preto, že je človekom. [...] Za aristokrata musíme považovať každého človeka“. V ostatných prácach, najmä vo Filozofii nerovnosti, sa filozof vyjadruje zásadne proti rovnostárskym konceptom. Dovolím si teda vysloviť pochybnosť o dogme rovnosti, pretože doteraz sa nenašiel žiaden dôkaz, že idea rovnosti by bola mravne hodnotnejšia než idea nerovnosti. Nerovnosť možno dokonca vnímať ako podmienku kultúrneho rozvoja. „Je to axióma,“ hovorí Berďajev, „[...] aj v Božom kráľovstve bude nerovnosť. S nerovnosťou súvisí každé bytie.“ V Evanjeliách môžeme nájsť niekoľko Ježišových podobností a výrokov, ktoré túto axiómu potvrdzujú. Sporný pojem „rovnosť pred Bohom“ preto navrhujem nahradiť pojmom „rovnaká dôstojnosť každej osoby“. Fakt, že Boh stvoril človeka na svoj obraz, je pre každého garanciou, že sa s ním nebude môcť zaobchádzať ako s vecou. Myslím, že ústredná téza o rovnosti v znení Jeffersonovej liberálnej Deklarácie zvrchovanosti: „...tieto pravdy sú samozrejmé: že všetci ľudia boli stворení ako rovní,“ nemá výslovnú oporu v biblickom stvoriteľskom koncepte. Len ateistický humanizmus, ktorý odmietol ideu človeka stворeného na Boží obraz, potreboval túto ideu substitúovať rovnosťou ľudí.

Berďajev vychádza z legitímneho konceptu apofatickej kresťanskej tradície, že Božia prozreteľnosť je ako spravodlivá, tak aj „nespravodlivá“, pretože človek ju nedokáže pochopiť. Tento koncept ďaleko presahuje myšlienkový horizont racionalizmu a pozitívizmu, kde

Je liberálna demokracia optimálne politické zriadenie?

sa nepočíta s náboženskými otázkami: „Nemalo by byť vo svete chudobných a hladných, všetkým treba zabezpečiť ľudskú dôstojnú existenciu. Toto však nevyžaduje rovnosť. Nám nie je dané vedieť, prečo je jeden bohatý a druhý chudobný, prečo osud každého skúša po svojom.“ Nešťastím všetkých rovnostárskych konceptov, či už socialistických alebo liberálno-demokratických, je pyšné sebavedomie, že človek si vie sám poradiť so svojim údelom, že si vie autonómne zariadiť život, že vie byť spravodlivejší než Prozreteľnosť. Ako povedal Robespierre: „Chceme jednoducho naplniť požiadavku prírody, zavŕšiť poslanie ľudstva, zadosťučiniť sľubom filozofie a prepáčiť Prozreteľnosti tak dlhé obdobie nadvlády zločinu a tyranie.“ Dnes je už jasné, že pokusy ostatných dvoch storočí kompenzovať „nespravodlivosť Prozreteľnosti“ sa neosvedčili.

Uplatňovanie politickej rovnosti a zavedenie všeobecného hlasovacieho práva nie je tou najvhodnejšou možnosťou, ako riešiť otázku ľudskej dôstojnosti. Ponúka totiž len ilúziu, chvíľkový únik z neutešenej sociálnej reality útlaku, mizérie a nespravodlivosti. Elity sa vo volebnom procese na základe premyslenej stratégie obracajú predovšetkým na zbadačené a nezamestnané masy, ideologickým či materiálnym korumpovaním ktorých získavajú podiel na moci. Čím viac sa obhajuje rovnosť, tým viac sa vzráha oligarchia. Berďajev sa pýta: „Odkiaľ sa vzalo to sebavedomie, že takto možno vytvoriť spoločnosť, ktorá bude naozaj na úrovni? Veď je to hypnotizovanie ideou rovnosti. Títo ľudia uverili, že rovnosť, no nie proporcionálna, lež mechanická, je tou najväčšou pravdou a najväčším šťastím a že všetky snahy o jej presadzovanie sú správne. Lenže toto zbožštenie rovnosti je prvotným hriechom, pretože vedie k tomu, že konkrétna, kvalitatívna a individuálna ľudská prirodzenosť sa nahrádza prirodzenosťou abstraktnou, kvantitatívnou a neosobnou.“

Nazdávam sa, že existuje len jediná oblasť, v ktorej sa musí politický systém správať k ľuďom, k občanom, ako k rovným. Je to praktické garantovanie všeobecnej rovnosti pred zákonom, tak, aby majetní a vplyvní ľudia nemali nenáležité výhody, teda garantovanie spravodlivosti. Novozmluvný List Jakuba hovorí: „Vari nerobíte rozdiely medzi sebou a nestali ste sa zlomyseľnými sudcami?!“ Berďajevským jazykom vyjadrené: „Idea rovnosti môže mať v istom momente z praktického hľadiska užitočný význam, môže byť zápasom za slobodu a dôstojnosť človeka. Sama o sebe je však ideou prázdnu, sama o sebe neznamená povznesenie pre každého človeka, ale len závistlivý pohľad na suseda.“ Na-

priek tomu si personalizmus podľa Berďajeva zakladá na proporciálnej rovnosti všetkých ľudí – pred Bohom. A tým sa dostávame späť k našej dileme. Idea rovnosti by mala každému garantovať jeho ľudskú dôstojnosť, teda viesť k umenšovaniu jeho utrpenia, biedy a poníženia. To je prvý cieľ spoločenského života. Druhým je potom rozvoj tvorivosti. Hoci tieto ciele v praxi mnoho ráz kolidujú, predsia môžu smerovať k jednote. Veď tým, že zmiernujeme utrpenie a biedu, otvárame človeku možnosť tvorby hodnôt. Spoločnosť by sa teda mala usilovať o vytváranie rovnosti šancí pre každého. Žiaľ, v liberálnej spoločnosti sa tento princíp programovo potiera, a dokonca väčší než v spoločnosti socialistickej. Nepotrebujeme sa odvolávať na Marxa, aby sme vedeli, že právo je na strane mocných. Už vyše dvadsať rokov vyčísľujeme zločiny komunizmu, no akoby sme nechceli vidieť nepravosť liberálneho kapitalizmu, podstatou ktorých je podobná nivelizácia osobnosti ako v prípade komunizmu. Isteže, počet obetí komunistických režimov sa nejaká dá určiť, kým počty samovrážd a nárast psychóz, neuróz a sociálnopatologických javov v dôsledku programovej neistoty vlastnej kapitalistického systému, nie sú pre jeho advokátov zaujímavé. Tézy, že kapitalizmus buduje na nerovnosti a demokracia súčasne s ním na rovnosti, rezultujú v praxi akurát do rovnosti v honbe za konzumnou slasťou, ktorá akoby bola univerzálne platná. Usilovať sa o vyriešenie problému nerovnosti a rovnosti ľudí, pokúšať sa o synchronizáciu tejto otázky nie je potrebné, pretože to súvisí so samotným posvätným tajomstvom života. Nepoznáme priepastnú hĺbku existencie a kontradikcia rovnosti a nerovnosti ostáva pre nás nejasná. Smerodajné je, že hoci sa Berďajev v posmrtno vydanom diele Sebapoznanie stavoval voči emocionálne napísanej knihe Filozofia nerovnosti sebakriticky, jej tézy proti nerovnosti ľudí nikdy nespochybnil: „Aj dnes si myslím, že rovnosť je metafyzicky prázdna idea a že sociálna pravda sa musí zakladať na dôstojnosti každej osobnosti, nie na rovnosti.“

VŠEOBECNÉ VOLEBNÉ PRÁVO – CESTA K TYRANII?

Naša kritika mechanisticky chápanej rovnosti by nebola úplná, keby sme sa nezmienuili o problematike opodstatnenosti všeobecného hlasovacieho práva. „Všeobecné volebné právo, ktoré je,“ ako hovorí Berďajev, „pre mnohých [...] dodnes neortodoxnou dogmou, vyvoláva obrovské pochybnosti. Všeobecné volebné právo je čisto mechanickým, kvantitatívnym a abstraktným princípom. Všeobecné volebné právo nepozná konkrétnych ľudí s ich

rozličnými kvalitami a rozličnou vážnosťou, narába iba s ľuďmi abstraktnými, s atómami a matematickými bodmi. [...] Nepozná ani organické sociálne skupiny. Všeobecné volebné právo je abstrakciou od kvalitatívneho životného obsahu.“ Demokracia si kladie za cieľ zjednotiť roztrieštenú vôľu más, no ľudská osobnosť je pre ňu atómom rovnakým ako všetky ostatné a zjednotenie ľudských bytostí je pre ňu mechanickým úkonom. Je schopná iba spočítať vôľu všetkých, ale všeobecnú, organickú vôľu ľudu z toho vytážiť nedokáže. Túto vôľu nemožno vyjadriť aritmeticky, nemožno ju zistiť žiadnym sčítaním hlasov. Pokiaľ sa spoločnosť a individuum chaoticky zmiešava, človek sa utápa v davoch a spoločnosť sa rozpadá na „atómy“ a „body“, medzi ktorými už nemožno vytvoriť zjednotenie.

Všimnime si teraz úpleť protichodný názor klasika americkej filozofie Deweyho: „Proces uplatňovania politiky väčšiny je totiž proces, prostredníctvom ktorého spoločenský mechanizmus zvažuje stanoviská a formuje konečný úsudok. Hlasovanie jednotlivca predstavuje v skutočnosti rozvažovanie, hypotetickú mienku celého organizmu.“ Evidentne tu koliduje živý, organický princíp s princípom materiálnym, mechanistickým. Táto konfúznosť medzi spoločenským a individuálnym sa u Deweyho pochopiteľne prejavuje odmietnutím konceptu atomizácie a chápaním spoločnosti ako organického celku: „Ten, kto si skutočne osvojil tento pojem [...] vie to však len vďaka tomu, že sa vzdal fikcie izolovaných nespooločenských jednotiek a uvedomil si, že jednotlivec stelesňuje a realizuje v sebe ducha a vôľu celého organizmu. [...] V teórii sa demokracia prinajmenšom približuje ideálu takej spoločenskej organizácie, v ktorej sú jednotlivci a spoločnosť vo vzájomnom vzťahu. Z tohto dôvodu demokracia, ak je skutočne demokraciou, je najstabilnejšou, najistejšou vládou.“

To, čo sa nazýva vôľou ľudu, je iba zložitou koordináciou sociálnych skupín s odlišnou duševnou štruktúrou a záujmami alebo mechanickým spájaním atomizovaných ľudských jednotiek. Aby to bolo technicky možné, musí byť uplatnenie všeobecného hlasovacieho práva nutne rovné a tajné, prípadne i priame. Osud štátu sa uplatňovaním princípov reprezentácie ocitá v rukách oligarchie, teda strán. Vonkajšia pluralita ideologickej rozvrstvenosti stranického systému členená v základe na pravicu a ľavicu môže vyvolávať zdanie skutočnej plurality hodnôt a prístupov k sociálnej otázke. V demokracii dokážu účinne vládnuť tí, ktorí majú prostredníctvom mediálnej propagandy moc nad vedomím. V súčasnosti sa široká ro-

zoberá nezastupiteľná úloha masmedií pri politickej kampani, pretože ňou sa vlastne realizuje získavanie davov pre volebný výber. Berďajev odhaľuje odveké „tajomstvo pomazania moci“ platné aj v demokracii: „Nadanie ľudí vládnúť spočíva v schopnosti sugescie. Vládne ten, kto dokáže priviesť ľudové masy do hypnotického stavu. Propaganda tu hrá takú kolosálnu úlohu, je to vulgárna forma hypnotizovania. [...] Demokracie sa udržujú hlavne propagandou a rétorikou politických činiteľov.“ Keďže liberálna demokracia nemôže existovať bez kapitalizmu, schopnosť sugescie pre politickú kampaň a politickú reklamu sa realizuje nutne na princípoch trhu. Osoba politika je spredmetená do podoby tovaru, ktorý sa potrebuje voličovi predat'. Volič je zákazník, ktorý si v ponuke volebných kampaní vyberá to, čo je široko dostupné, lacné, a čo má dobrú vonkajšiu stránku a úžitok. Umenie predat' sa voličským masám súvisí s konjunkciou kapitálu a mediálnej sugescie, ktorej súčasťou sú aj „public relations“ a prieskumy verejnej mienky.

Ako však môže v masovej spoločnosti, zlepené z miliónov jednotiek, existovať verejná mienka? Merat' názory jednotlivcov nie je možné. Účelové zverejňovanie volebných preferencií dôležitých ekonomicko-politických hráčov pod všeobecne prijímaným výrazom „verejná mienka“ umožňuje účinnú sugesciu: usmerňovanie, regrutáciu a agregáciu spoločenských atómov. Volebný proces, počnúc kampaňou až po samotný akt vloženia hlasovacieho lístka do urny, je presne tou „vzrušujúcou príčinou“, ktorá hýbe davmi alebo de Tocquevillov „akčný princíp“, ktorý sa v demokracii vždy presadí.

A tak platí, že „v demokratických republikách to nikdy nie je ľud, kto vládne. Vládne hŕstka stranických lídrov, bankárov, tlačových magnátov a pod. Takzvaná suverenita ľudu je len okamihom v živote ľudu, je to rozpustilý ľudový živel“. V krajnej diverzifikácii atomizovaných záujmov liberálnej spoločnosti sa parlament stáva výkladnou skriňou „legitimizácie sváru“ a „nadvlády mienky nad vedením“, „organom diktatúry politických strán“, ba dokonca „dekadentným priestorom pre tlčhubov“. Demokratický parlament je arénou boja o moc a vlastné záujmy. Hlas jednotného ľudu z neho nepočut'. Súčet hlasov, ktorý závisí od tých najroznejších okolností, nevypovedá nič o kvalite vôle ľudu. Poslanci nevykonávajú delegovanú moc voličov, ale sú lokajmi finančných skupín. A čo povedať o voličskej apatii, ktorá sa nezriedka šplhá k päťdesiatim percentám celého elektorátu? Aká to vládne väčšina, akú vôľu ľudu reprezentuje? Sú to len

